

تاریخ معاصر ایران و جهان و مسائل بین‌المللی مهم معاصر

مجموعه علوم ارتباطات اجتماعی

مؤلف: ارسلان محمدی

سراسر کتاب‌های کمک‌آموزشی کارشناسی ارشد

محمدی، ارسلان

تاریخ معاصر ایران و جهان و مسائل بین‌المللی مهم معاصر / ارسلان محمدی
مهر سبحان،

۱۷۷ ص: جدول، نمودار (آمادگی آزمون کارشناسی ارشد، مجموعه علوم ارتباطات اجتماعی)

ISBN: 978-600-7466-28-5

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات قیبا.

فارسی - چاپ سوم

۱- تاریخ معاصر ایران و جهان و مسائل بین‌المللی مهم معاصر

۲- آزمونها و تمرینها

۳- آزمون دوره‌های تحصیلات تکمیلی

۴- دانشگاهها و مدارس عالی - ایران - آزمونها

ارسلان محمدی

ج - عنوان

LB ۲۳۵۳/ ۳ ت ۲ ۱۳۹۳

رده‌بندی دیویی: ۳۷۸/۱۶۶۴

کتابخانه ملی ایران ۳۴۹۳۳۳۰

نام کتاب: تاریخ معاصر ایران و جهان و مسائل بین‌المللی مهم معاصر

مؤلف: ارسلان محمدی

ناشر: مهر سبحان

نوبت و تاریخ چاپ: سوم / ۱۴۰۲

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳/۲۳۰/۰۰۰

شابک: ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۶۶-۲۸-۵

انتشارات مهر سبحان: خیابان ولیعصر، بالاتر از تقاطع مطهری، روبروی قنادی هتل بزرگ تهران، جنب بانک
ملی، پلاک ۲۰۵۰
تلفن: ۴-۸۸۱۰۰۱۱۳

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به موسسه آموزش عالی آزاد ماهان می‌باشد و
هر گونه اقتباس و کپی‌برداری از این اثر بدون اخذ مجوز پیگرد قانونی دارد.

مقدمه ناشر

آیا آنانکه می‌دانند با آنانکه نمی‌دانند برابرند؟ (قرآن کریم)

پس از حمد و سپاس و ستایش به درگاه بی‌همتای احدیت و درود بر محمد مصطفی، عالی‌نمونه بشریت که در تاریخ دور تاریخ، بنا به فرمان نافذ صمدیت از میان مردمی برخاست که خود بودند در پست‌ترین حد توحش و ضلال و بربریت و آنگاه با قوانین شامل خویش هم ایشان را راهبری نمود و رهانید از بدویت و استعانت جوییم از قرآن کریم، کتابی که هست جاودانه و بی‌نقص تا ابدیت.

کتابی که در دست دارید آخرین ویرایش از مجموعه کتب خودآموز مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان است که بر مبنای خلاصه درس و تأکید بر نکات مهم و کلیدی و تنوع پرسش‌های چهار گزینه‌ای جمع‌آوری شده است. در این ویرایش ضمن توجه کامل به آخرین تغییرات در سرفصل‌های تعیین شده جهت آزمون‌های ارشد تلاش گردیده است که مطالب از منابع مختلف معتبر و مورد تأکید طراحان ارشد با ذکر مثال‌های متعدد بصورت پرسش‌های چهار گزینه‌ای با کلید و در صورت لزوم تشریح کامل ارائه گردد تا دانشجویان گرامی را از مراجعه به سایر منابع مشابه بی‌نیاز نماید.

لازم به ذکر است شرکت در آزمون‌های آزمایشی ماهان که در جامعه آماری گسترده و در سطح کشور برگزار می‌گردد می‌تواند محک جدی برای عزیزان دانشجو باشد تا نقاط ضعف احتمالی خود را بیابند و با مرور مجدد مطالب این کتاب، آنها را برطرف سازند که تجربه سال‌های مختلف موکد این مسیر به عنوان مطمئن‌ترین راه برای موفقیت می‌باشد.

لازم به ذکر است از پورتال ماهان به آدرس www.mahanportal.ir می‌توانید خدمات پشتیبانی را دریافت دارید.

و نیز بر خود می‌بالیم که همه ساله میزان تطبیق مطالب این کتاب با سؤالات آزمون‌های ارشد- که از شاخصه‌های مهم ارزیابی کیفی این کتاب‌ها می‌باشد- ما را در محضر شما سربلند می‌نماید.

در خاتمه بر خود واجب می‌دانیم که از همه اساتید بزرگوار و دانشجویان ارجمند از سراسر کشور و حتی خارج از کشور و همه همکاران گرامی که با ارائه نقطه نظرات سازنده خود ما را در پربارتر کردن ویرایش جدید این کتاب یاری نمودند سپاسگزاری نموده و به پاس تلاش‌های بی‌چشمداشت، این کتاب را به محضرشان تقدیم نماییم.

مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان

معاونت آموزش

مقدمه مؤلف

به نام خداوند خرد

تقدیم به آنانکه در پی یافتن حقیقت اند نه در پی یافتن حقیقت

بعد از چندین سال تدریس درس تاریخ معاصر برای داوطلبین کارشناسی ارشد در رشته ارتباطات مسئولیت خطیر نوشتن این کتاب را مدیران ماهان به بنده محول کردند. امیدوارم که از عهده این وظیفه سنگین برآمده باشم. جمع کردن مطالب تاریخ معاصر ایران و جهان در این کتاب و با این حجم صفحات کار سنگینی است که با توجه به تجربه و آشنایی با سوالات سالیان پیش ارشد تمام تلاش خودم را برای بهتر انجام شدن این کار انجام دادم. هر فصل با یک سرفصل مشخص تدوین شده و تلاش بر این است که لذت تاریخ خواندن را در خود داشته باشد و برای هر فصل نیز تست های تالیفی و سوالات آزمون های سال های پیش هم گنجانده شده است که پیشنهاد بنده این است که بار اول به صورت اجمال خوانده شود و بار دوم بعد از خواندن فصل تست های تالیفی و بار سوم بعد از خواندن فصل سوالات آزمون های سال های گذشته زده شود.

با توجه به اینکه در چند سال اخیر از کتاب ایران در چهار کهکشان ارتباطی نوشته آقای محسنیان راد سوال به نسبت زیادی آمده بود یک فصل را خلاصه این کتاب اختصاص دادم .

و از آنجاکه هر نوشته ای خالی از نقص نیست خوشحال خواهیم شد که انتقادات و پیشنهادات خود را با اینجانب با ایمیل mohamadi9020@yahoo.com در میان بگذارید و بنده جوابگوی سوالات شما خواهم بود.

در پایان از معاونت محترم آموزش ماهان جناب آقای جعفری و کلیه پرسنل محترم واحد چاپ و انتشارات ماهان تشکر ویژه دارم.

ارسلان محمدی

صفحه	عنوان
۷	فصل اول – قاجاریان.....
۲۳	سوالات تالیفی فصل اول.....
۲۹	سوالات چهارگزینه‌ای فصل اول.....
۳۳	فصل دوم – پهلوی.....
۴۹	سوالات تالیفی فصل دوم.....
۵۲	سوالات چهارگزینه‌ای فصل دوم.....
۵۷	فصل سوم – انقلاب اسلامی.....
۶۱	سوالات تالیفی فصل سوم.....
۶۲	سوالات چهارگزینه‌ای فصل سوم.....
۶۳	فصل چهارم – تاریخ روزنامه‌نگاری در ایران.....
۸۲	سوالات تالیفی فصل چهارم.....
۸۵	سوالات چهارگزینه‌ای فصل چهارم.....
۹۱	فصل پنجم – ایران در چهار کهنکشان ارتباطی.....
۱۱۴	سوالات تالیفی فصل پنجم.....
۱۱۹	فصل ششم – تاریخ جهان.....
۱۳۷	سوالات تالیفی فصل ششم.....
۱۴۰	سوالات چهارگزینه‌ای فصل ششم.....
۱۴۳	مجموعه سوالات کنکور سراسری سال‌های ۸۹-۹۹.....
۱۷۷	منابع.....

قاجاریان

عناوین اصلی

❖ سلطنت آقامحمدخان

❖ سلطنت فتحعلی شاه

❖ سلطنت محمدشاه

❖ سلطنت ناصرالدین شاه

❖ مظفرالدین شاه

❖ محمد علی شاه

❖ احمدشاه

فصل اول

قاجاریان

مقدمه

قاجار، قاجاریه یا قاجاریان دودمانی بودند که از حدود سال ۱۱۷۴ تا ۱۳۰۴ بر ایران فرمان راندند. بنیانگذار این سلسله آقامحمدخان است که رسماً در سال ۱۱۷۴ در تهران تاجگذاری کرد. آخرین پادشاه قاجار، احمدشاه است که در سال ۱۳۰۴ برکنار شد و رضاشاه پهلوی، جای او را گرفت. سردودمان قاجاریه مربوط به یکی از طایفه‌های ترکمان شمال شرق ایران به نام قاجار بود بر اثر یورش مغول از آسیای میانه به ایران آمدند. آنان ابتدا در پیرامون ارمنستان ساکن شدند که شاه عباس بزرگ یک دسته از آنان را در استرآباد (گرگان امروزی) ساکن کرد. حکومت قاجاریه از قاجارهای ساکن استرآباد به وجود آمد. ایشان تبار خود را به کسی به نام قاجار نوین می‌رسانند که از سرداران چنگیز بود.

ایل قاجار ابتدا در شمال رود ارس ساکن بود و در آن زمان بدلیل کمک‌های بزرگی که به دربار صفوی می‌نمود، قدرت بیشتری یافت و سپس شاه عباس یکم دسته‌ای از آنان را به غرب استرآباد و دشت گرگان کوچاند تا به عنوان سدی در برابر حملات پیاپی قبایل ترکمن و ازبک عمل کنند. ایل قاجار در استرآباد به دو شاخه تقسیم شدند. شاخه بالای رود گرگان به یوخاری‌باش (بالادستی) و شاخه پایین رود گرگان به اشاقه‌باش (پایین دستی) معروف شدند. حکومت قاجاریه از ایل اشاقه‌باش تشکیل یافت.

پس از یورش افغانها و فروپاشی حکومت صفویه، شاه تهماسب دوم - پادشاه آواره صفوی - پس از مدتی به مازندران گریخت و فتحعلی خان قاجار خدمت وی را پذیرفت. فتحعلی خان قاجار سردار سپاه تهماسب دوم شد و در حقیقت تهماسب بازپچه‌ای در دست فتحعلی خان بود. اما با پیوستن نادر به سپاه تهماسب، فتحعلی خان مقام پیشینش را از دست داد و در مشهد به تحریک نادر کشته شد.

پس از فتحعلی خان، پسر دوازده ساله‌اش محمدحسن خان قاجار جای او را گرفت. ولی نادر شاه افشار در زمان حکومتش برای جلوگیری از به قدرت رسیدن محمدحسن خان که در هنگام قتل پدر ۱۲ سال بیش نداشت یوخاری‌باش‌ها که ساکنین بالادست رود گرگان بودند را به حکمرانی منصوب کرد تا بدین ترتیب با ایجاد شکاف و چندگانگی میان طوایف قاجار، نگران ناآرامی‌های داخلی نگردد و اشاقه‌باش‌ها زیر نظر حکومت ایشان گردند.

پس از مرگ نادر شاه در سال ۱۱۲۶ هجری خورشیدی، طایفه قاجارهای استرآباد به سردمداری محمدحسن خان در پی کسب پادشاهی برآمدند. اما در نهایت از کریم خان زند شکست خوردند و محمدحسن خان به دست یکی از اعضای قبیله یوخاری‌باش کشته شد. فرزندان او از جمله آقامحمد خان و حسینقلی خان جهانسوز به عنوان گروگان در دربار زندیه نگهداری شدند. پس از مدتی حسینقلی خان که از سوی کریم خان زند برای سرکوبی حاکم استرآباد فرستاده شده بود، در سمنان یاغی شد، ولی بدست زکی‌خان زند کشته شد.

پس از مرگ کریم خان، آقامحمد خان از شیراز فرار کرد و پس از جنگهای فراوان سلسله زندیه را نابود کرد و به پادشاهی رسید. آقامحمد خان موفق گردید دو قبیله اشاقه‌باش و یوخاری‌باش را با هم متحد کرده و نیروی نظامی خود را استحکام بخشد.

• نام پادشاه	• مدت زمان سلطنت
• آقا محمد خان	• ۱۱۷۶-۱۱۷۴ش/۱۲۱۲-۱۲۱۰ق
• فتحعلیشاه	• ۱۲۱۳-۱۲۱۲ش/۱۲۵۰-۱۲۱۲ق
• محمد شاه	• ۱۲۲۶-۱۲۱۳ش/۱۲۶۴-۱۲۵۰ق
• ناصرالدین شاه	• ۱۲۷۴-۱۲۲۶ش/۱۳۱۳-۱۲۶۴ق
• مظفرالدین شاه	• ۱۲۸۵-۱۲۷۴ش/۱۳۲۴-۱۳۱۳ق
• محمدعلی شاه	• ۱۲۸۷-۱۲۸۵ش/۱۳۲۷-۱۳۲۴ق
• احمد شاه	• ۱۳۰۴-۱۲۸۷ش/۱۳۴۴-۱۳۲۷ق

سلطنت آقامحمد خان:

آقا محمد خان پس از فتح کامل جنوب ایران مقرر حکمرانی خویش را در تهران مستقر نمود و آن را پایتخت خود اعلام کرد و از این زمان به عنوان تهران پایتخت ایران انتخاب شد که تا به امروز چنین نیز می‌باشد. بعد از مدتی؛ والی گرجستان به پشتوانه هم‌کیشی با روس‌ها اعلام استقلال نمود، بنابراین آقا محمد خان برای آراگلی خان نامه‌ای ارسال کرد و اشتباهات گرجی‌ها در طی هشتاد سال گذشته را یاد آوری نمود و اعلام کرد در صورتی که والی گرجستان روابط خود را با روس‌ها قطع و از ایران اطاعت کامل نکند، به آنجا لشکر کشی خواهد نمود. آراگلی خان جواب نامه را نداد و خود را برای حمله مجهز نمود. آقا محمد خان به گرجستان لشکر کشی کرد و با وجود مقاومت گرجی‌ها در این نبرد پیروز شد و آراگلی خان به تفلیس فرار کرد. آقا محمد خان برای یافتن او به تفلیس لشکر کشید. آراگلی خان همراه خانواده و بستگانش از تفلیس به گرجستان غربی گریختند. آقا محمد خان تفلیس را فتح نمود و دستور به قتل و تاراج مردم داد. عده زیادی از روحانیون را در رود کورا غرق کردند و پنج هزار نفر از گرجیها را اسیر و شهر را ویران نمودند. **آقامحمدخان در سال ۱۲۱۱ ه.ق در جریان این لشکرکشی، شبانه توسط چندتن از همراهانش به قتل رسید. همزمان با به قدرت رسیدن آقا محمد خان، انقلاب کبیر فرانسه پیروز شد.**

سلطنت فتحعلی شاه:

آغا محمدخان چون فرزندی نداشت، برادرزاده اش، باباخان را که به فتحعلیشاه معروف شد، به جانشینی خود تعیین کرد. فتحعلی شاه قاجار دومین شاه از دودمان قاجار بود که از ۱۱۷۶ (۱۷۹۷ م/۱۲۱۲ ق.) تا ۱۲۱۳ (۱۸۳۴ م/۱۲۵۰ ق.) به مدت ۳۶ سال و ۸ ماه فرمانروایی کرد. نام اصلی فتحعلی شاه، بابا خان بود ولی به هنگام تاجگذاری نام فتحعلی را که نام نیای خود فتحعلی خان قاجار بود برای خود برگزید. فتحعلی شاه در سالهای اول حکومت خود، به سرکوبی مخالفان مشغول شد. جنگ‌های ایران و روسیه در دوره قاجار که به جدا شدن سرزمینهای قفقاز از ایران انجامید در زمان این پادشاه رخ داد. می‌توان گفت که روند پاره پاره شدن خاک ایران با پادشاهی او آغاز شد.

حاج ابراهیم خان کلانتر (اعتمادالدوله)، که در رساندن فتحعلیشاه به سلطنت تلاش زیادی کرد بعد از مدتی، عزل شد و فتحعلیشاه، مقام صدارت خود را برعهده میرزا محمد شفیح مازندرانی واگذار کرد.

قراردادها و معاهدات:

اولین فرستاده‌ی انگلیس به ایران در سده نوزدهم، **سرجان ملکم** بود.

سرجان ملکم در پائیز سال ۱۱۷۹ (۱۸۰۰ میلادی)، وارد بوشهر شد و سپس به تهران آمد. در ژانویه ۱۸۰۱ میلادی، قرارداد سیاسی و تجاری بین دولت‌های ایران و انگلیس منعقد شد. با انعقاد این قرارداد، فتحعلی شاه دستور داد در تمام کشور باید با عمال دولت انگلیس همراهی شود و اجازه ورود فرانسوی‌ها به نواحی جنوبی ایران و بنادر خلیج فارس گرفته شود.

چند ماه پس از امضای قرارداد ۱۸۰۰ میلادی، پل اول امپراتور روسیه، به قتل رسید و الکساندر اول پسر او، به حکومت رسید. با شروع حکومت وی، سیاست روسیه تغییر کرد و بر مبنای دوستی با انگلیس و دشمنی با فرانسه قرار گرفت. روسیه در شهریور ۱۱۸۱ (سپتامبر ۱۸۰۲) به گرجستان حمله کرد و الکساندر اول اعلام نمود که گرجستان بایستی به وصیت جرج سوم پادشاه گرجی، به روسیه الحاق گردد.

در سال ۱۱۸۳ (۱۸۰۴ میلادی) جنگ ایران و روس رسماً اعلام شد. عباس میرزا نایب السلطنه، فوراً با قشون خود لشکرکشی کرد و در نزدیکی ایروان با سپاه روس رو به رو گردید. بیگلر بیگی محمد خان از طایفه قاجار بود ولی با روس‌ها همکاری می‌کرد و دروازه‌های شهر را روی سپاه ایران بسته بود. عباس میرزا بارها با سپاه روس نبرد کرد. فتحعلی شاه تصمیم گرفت خود عازم میدان نبرد شود اما قدرت شکست روس‌ها را نداشت لذا از انگلیسی‌ها درخواست کمک نمود. انگلیس در قبال کمک به ایران درخواست خود مبنی بر تسلط جزیره هرمز و همچنین بنادر دریای خزر و بوشهر را مطرح نمود و فتحعلی شاه از کمک انگلیس مایوس شد و به سمت فرانسوی‌ها متمایل شد.

آغاز رابطه ایران و فرانسه و انعقاد عهد نامه فین کنشتاین

ناپلئون تمایل داشت به انگلیسی‌ها حمله کند تا فتوحات خود را گسترش دهد اما کشور انگلیس جزیره‌ای بود با نیروی دریایی قوی و مجهز، لذا تصمیم گرفت به یکی از مستعمرات انگلیس حمله کند. هندوستان مهمترین مستعمره انگلیس بود. برای راه یابی به هندوستان بایستی روابط مثبتی با ممالک شرقی برقرار می‌شد و ایران برای این منظور مناسب بود. ایران دارای مرز مشترک با هند بود. لشکر ناپلئون می‌توانست از راه دریای مدیترانه در اسکندرون از کشتی پیاده شود و از راه بیروت و شام و عراق به ایران برسد و به همراه قشون ایران به هند حمله کند به همین منظور معاهده در سال ۱۲۲۲ قمری (۱۱۸۵ شمسی) بین ایران و فرانسه و در زمان پادشاهی فتحعلیشاه در ایران و ناپلئون در فرانسه، در منطقه "فین کنشتاین" واقع در لهستان، منعقد شد که به معاهده فین کنشتاین معروف شد. نماینده ایران در این معاهده میرزا رضاخان قزوینی بود که به اردوگاه ناپلئون رفت و عهد نامه فین کنشتاین را با دولت فرانسه منعقد کرد

به موجب عهدنامه فین کنشتاین: ناپلئون، ژنرال گاردان را به همراه عده‌ای از کارشناسان نظامی فرانسوی برای تعلیم سپاه ایران و آموختن شیوه‌ی ساختن توپ و نقشه برداری از راه‌ها، به ایران فرستاد. در مقابل، فتحعلیشاه، سفیر ایران را از هند فراخواند و دستور داد انگلیسی‌ها خاک ایران را ترک کنند و جزیره خارک را به فرانسویان واگذار کرد.

عهدنامه تیلسیت:

ژنرال در راه رسیدن به ایران بود که بین نیروهای فرانسوی و روسی جنگی به نام جنگ ایلو در گرفت. روسها شکست خوردند و در خرداد ۱۱۸۶ (ژوئن ۱۸۰۷)، پیمان صلح تیلسیت منعقد شد. دولت‌های فرانسه و روسیه تصمیم گرفتند از طریق ایران به هند حمله کنند و سواحل رود ولگا را محل تدارک لشکرکشی قراردادند. ناپلئون پذیرفت که مناطق تصرف شده ایران توسط روس‌ها، نصیب روس‌ها شود زیرا اگر در اختیار انگلیس‌ها قرار می‌گرفت، منافع فرانسه تامین نمی‌شد. به همین منظور معاهده تیلسیت بین روسیه و فرانسه منعقد شد که بدنبال امضای آن، ناپلئون تعهدات خود در معاهده فین کنشتاین را زیر پا گذاشت و از گاردان خواست تا از تجهیز سپاه ایران، خودداری کند. بعد از آنکه فتحعلیشاه از قرارداد تیلسیت آگاه شد، سفیر ایران، عسگرخان افشار را به دربار ناپلئون فرستاد و تعهدات فرانسه نسبت به ایران را به او یادآوری کرد، اما ثمری نداشت. از دید خیلی از مورخان اولین فراماسون ایرانی، میرزا عسگرخان افشار، فرستاده‌ی فتحعلی‌شاه به دربار ناپلئون، بود.

قرارداد های مجمل و مفصل ایران و انگلیس

سر هافورد جونز یک روز پس از خروج گاردان، در بهمن ۱۱۸۷ (فوریه ۱۸۰۹) وارد تهران شد و در اسفند ۱۱۸۷ (مارس ۱۸۰۹) عهد نامه مجمل به امضای طرفین رسید و روابط ایران و فرانسه به مدت ۳۰ سال قطع شد. پس از امضای معاهده بین ایران و انگلیس، خبر اصلاح روابط روس‌ها و انگلیسی‌ها به ایران رسید. سرگور اوزلی نماینده انگلیس در ایران صاحب منصبان خود را که طی قرارداد ایران و انگلیس به ایران آورده بود، از لشکر عباس میرزا فراخواند و آنان را از قشون ایران خارج کرد و دخالت در نظام ایران برای آنان منع گردید. عهدنامه دیگری که در دوره ی فتحعلیشاه و در سال ۱۲۲۹ق. میان ایران و انگلستان منعقد شد عهد نامه مفصل بود. با امضای این قرارداد، دولت ایران در حقیقت استقلال سیاسی خود را تسلیم انگلیس کرد. نماینده انگلیس در این عهدنامه، سرگور اوزلی و نماینده ایران، میرزا ابوالحسن خان ایلچی، بودند.

عهدنامه گلستان:

جنگ‌های دوره اول ایران و روسیه؛ حدود ده سال از ۱۲۱۸ تا ۱۲۲۸ قمری (۱۱۸۲ تا ۱۱۹۱ شمسی) به طول انجامید فرمانده سپاه ایران در این جنگ‌ها، عباس میرزا (ولیعهد فتحعلیشاه) بود. که در نهایت منجر به انعقاد «عهدنامه صلح گلستان» گردید که نماینده ایران در این عهدنامه میرزا ابوالحسن خان ایلچی بود. به موجب عهدنامه گلستان؛ شهرهای گرجستان، داغستان، باکو، دربند، شروان، قره باغ شکی، گنجه، موقان و... به روسیه واگذار و ایران از داشتن کشتی‌های جنگی در دریای خزر محروم شد. در مقابل، روس‌ها تعهد کردند که از هر یک از فرزندان فتحعلیشاه که به ولیعهدی تعیین شود، حمایت کنند.

عهد نامه ترکمانچای:

پانزده سال بعد از معاهده گلستان، یعنی در سال ۱۲۴۳ ه.ق، به بهانه اختلاف مرزی، بار دیگر، بین ایران و روسیه جنگ در گرفت. البته تعدادی از علمای دینی همسو با فریادهای نارضایتی مردم مناطق اشغال شده از عهدنامه‌ی گلستان، با صدور فتوای جهاد، مردم ایران را به جنگ با روسها فراخواندند. بدین ترتیب جنگ‌های دوره دوم ایران و روسیه بعد از سیزده سال از پایان جنگ‌های دوره اول، جنگ‌های دوره دوم ایران و روسیه از سال ۱۲۴۱ تا ۱۲۴۳ قمری (۱۲۰۴ تا ۱۲۰۶ شمسی) طول کشید همچون جنگ‌های دور اول فرمانده نیروهای ایرانی، عباس میرزا فرزند و نایب السلطنه فتحعلیشاه و سردار سپاه روسیه، پاسکویچ، بود. در این جنگ ایران شکست خورد و بعد از شکست ایران در جنگ‌های دوره دوم، نمایندگان ایران و روسیه «عهدنامه‌ی ترکمانچای» را منعقد کردند. نمایندگان ایران در امضای عهدنامه ترکمانچای، میرزا ابوالحسن خان ایلچی و الهیارخان آصف‌الدوله بودند. به موجب عهدنامه‌ی ترکمانچای؛ رود ارس به عنوان مرز دو کشور تعیین شد، روسیه شهرهای ایروان و نخجوان و بخشی از دشت مغان را تصرف کرد و خواستار پنج میلیون تومان غرامت جنگی از ایران شد. حق «کاپیتولاسیون» برای اتباع روس به رسمیت شناخته شد.

با توجه به ارتباطات بیشتر با دنیای غرب و مذاکرات سیاسی با کشورهای قدرتمند دنیا و پی برده به نقاط ضعف ایران عباس میرزا، برای نخستین بار هفت دانشجو را برای تحصیل علوم و فنون جدید به انگلستان فرستاد. و نخستین برنامه نوسازی را آغاز کرد. برای نخستین بار در این عهد و به همت عباس میرزا، نایب السلطنه، چند تن از ایرانیان فن چاپ را در اروپا آموختند و دستگاه چاپ «حروفی سربی» Typography و بعد چاپ «سنگی» Lithography را به ایران آوردند. در اینکه چه کسی ابتدا چاپخانه را در ایران دایر کرد اختلاف است، اما از مجموع اطلاعاتی که در دست است چنین برمی آید که «میرزا زین العابدین تبریزی» در سال ۱۲۳۲ ه.ق، نخستین دستگاه چاپ حروفی را از روسیه به ایران وارد و در شهر تبریز دایر نمود.

سلطنت محمدشاه:

بعد از آنکه عباس میرزا، نایب السلطنه، فرزند فتحعلی شاه و سردار ایرانی در جنگ‌های ایران و روس، در سال ۱۲۴۹ ه.ق، وفات کرد. فتحعلی شاه، فرزند عباس میرزا، یعنی محمد میرزا را به نایب السلطنه خود برگزید. بنابراین بعد از درگذشت فتحعلیشاه در سال بعد یعنی در سال ۱۲۵۰ ه.ق، «محمد شاه»، با تلاش ابوالقاسم قائم مقام فراهانی به شاهنشاهی ایران رسید و تا سال ۱۲۶۴ ه.ق، (حدود ۱۴ سال) سلطنت کرد. محمدشاه در ابتدای سلطنت خود، «میرزا ابوالقاسم قائم مقام»، صدراعظم خود را به قتل رساند و «حاجی میرزا آقاسی» را به عنوان صدراعظم خود برگزید.

محمد شاه، سه سال بعد از آغاز پادشاهی‌اش، به قصد سرکوب حاکم هرات (کامران میرزا) عازم آن دیار شد و توانست آن شهر را به مدت ده ماه محاصره کند. در این مدت انگلیس هشدار داد که در صورت خاتمه نیافتن محاصره هرات، جنگ بین دو کشور (انگلستان و ایران) آغاز خواهد شد و بدنبال این تهدید، نیروی دریایی انگلیس، جزیره خارک را اشغال کرد. بعد از این اتفاق و عدم حمایت روسیه از ایران، محمد شاه ناگزیر به محاصره هرات پایان داد و به تهران بازگشت. (محمد میرزا قبل از پادشاهی‌اش نیز به دستور پدرش - عباس میرزا - به هرات لشکرکشی کرده بود و توانسته بود امیر هرات (کامران میرزا) را شکست دهد اما به دلیل مرگ ناگهانی عباس میرزا، با امیر هرات پیمان صلح بست و به تهران بازگشت.) از دیگر اتفاقات و حوادث دوران محمد شاه «معاهده ارزنه الروم»؛ بود که بین ایران و عثمانی، در سال ۱۲۶۲ ق. و در زمان حکومت محمد شاه منعقد شد. نماینده ایران در این معاهده، میرزا تقی خان فراهانی (امیرکبیر) بود. (این معاهده، مکمل معاهده اول ارزنه الروم در سال ۱۲۳۸ ق. و در زمان

سلطنت فتحعلیشاه بود.) به موجب **معاهده ارزنه الروم**؛ حاکمیت ایران بر بندر خرمشهر به رسمیت شناخته شد، کشتی‌های ایران حق رفت و آمد در اروندرود را پیدا کردند و مرزآبی دو کشور در اروندرود، مرز تالوگ (خط القعر) تعیین شد. (بنابراین می‌توان گفت که مهمترین بند عهدنامه‌ی ارزنه الروم، به حل اختلافات مرزی در جنوب دو کشور ایران و عثمانی، مربوط می‌شد.) **فرقه بابیه، توسط سیدعلی محمد شیرازی** در زمان سلطنت **محمد شاه در شیراز** به وجود آمد. این گروه در زمان سلطنت ناصرالدین شاه قاجار، بطور کلی سرکوب و علی محمد باب به دستور میرزا تقی خان امیرنظام (امیرکبیر) اعدام شد و البته **فرقه بابیه**، به رهبری حسین علی بهاء اله در زمان سلطنت ناصرالدین شاه بوجود آمدند. قاجارها، مخالفان خود را «**بابیه‌های ملحد**» می‌نامیدند.

یکی از وقایع مهم دیگر دوران سلطنت محمد شاه قاجار، **قیام حسن علی شاه محلاتی (آقاخان محلاتی) در کرمان** بود. او که رئیس فرقه اسماعیلیه به شمار می‌آمد با میرزا آقاسی، نخست وزیر ایران، دچار مشکل شد و بین ایشان کدورتی حاصل گردید. حاج میرزا آقاسی با آقاخان محلاتی از در مخالفت در آمد و او را وادار به شورش نمود. آقاخان از سپاه ایران شکست خورد ولی محمد شاه او را بخشید و به حکومت محلات فرستاد. آقاخان بار دیگر بر اثر تحریکات حاج میرزا آقاسی قیام نمود و این بار کرمان را گرفت ولی باز هم شکست خورد و در سال ۱۲۵۷ هجری قمری به هندوستان گریخت و در آن سرزمین تحت حمایت انگلیس‌ها قرار گرفت. از آن تاریخ به بعد دیگر آقاخان به ایران بازنگشت و بعدها به کشورهای مختلف اروپایی رفت.

«**کاغذ اخبار**»: نخستین روزنامه ایران است که در سال ۱۲۵۳ ه.ق و در زمان سلطنت محمدشاه قاجار، توسط «**میرزا صالح شیرازی**» منتشر می‌شد. این روزنامه با چاپ سنگی و در دو ورق بزرگ که یک روی آن سفید و در روی دیگر عبارت «**در دارالخلافة طهران انطباع یافته**»، در بالای صفحه چاپ می‌شد، انتشار می‌یافت.

سلطنت ناصرالدین شاه:

هنگام فوت محمدشاه، ولیعهد و جانشین او ناصرالدین میرزا زیر حمایت و تربیت میرزا تقی خان وزیر نظام در تبریز به سر می‌برد. چون خبر فوت شاه به تبریز رسید، در حالیکه خراسان به علت قیام سالار دچار هرج و مرج و آشفتگی بود، میرزا تقی خان سپاه آذربایجان را گرد آورد و وسائل جلوس ناصرالدین میرزا را بر تخت سلطنت در آذربایجان فراهم ساخت. سپس به همراهی سفرای روس و انگلیس که به تبریز رفته بودند. شاه جوان را برداشته عازم تهران شد. و برای آنکه در غیاب او، آذربایجان دچار اغتشاش و ناامنی نگردد، ناصرالدین شاه روز ۲۱ ذی قعدة سال ۱۲۶۴ هجری قمری به تهران رسید و روز بعد رسماً تاجگذاری کرد و تا سال ۱۳۱۳ ه.ق، چند ماه کمتر از پنجاه سال سلطنت کرد و **طولانی‌ترین دوره پادشاهی را در میان دودمان قاجار** داراست. او همچنین **نخستین پادشاه ایران** بود که **خاطرات** خود را نوشت. ناصرالدین شاه به سبب کفایت و لیاقتی که از میرزا تقی خان وزیر نظام دیده بود او را به صدارت برگزید و اندکی بعد به لقب امیرکبیر مفتخر گردید.

امیرکبیر، در نخستین سالهای سلطنت ناصرالدین شاه، به مدت **چهار سال** (از ۱۲۶۴ تا ۱۲۶۸ قمری) مقام صدراعظمی را داشت. وی **آغازگر دومین اقدام در راستای نوسازی**، بود وی ارتش **دایمی** را احیا کرد و برای تامین نیازمندی‌های ارتش و قطع واردات خارجی، پانزده کارخانه ساخت؛ کارخانه‌هایی برای تولید توپ، سلاح‌های سبک، یونیفورم‌های نظامی، انواع نشان‌های نظامی، پارچه‌های پشمی، چلوار و پارچه‌های دیگر، کالسکه، سماورف کاغذ، چدن، سرب، مس و قند و شکر، **نخستین روزنامه رسمی کشور را با عنوان وقایع اتفاقیه** دایر کرد امیرکبیر روزنامه‌ی «**وقایع اتفاقیه**» را در سال ۱۲۶۷ قمری (زمان سلطنت ناصرالدین شاه)، با چاپ سنگی و خط نستعلیق منتشر کرد. این روزنامه از شماره ۴۷۲ با نام «**روزنامه‌ی دولت علیه ایران**» منتشر شد. و مهمتر از همه اینکه، **اولین دبیرستان سبک جدید یا دارالفنون** را بنیاد نهاد. به اعلان‌های رسمی دولتی که در ورقه‌های جداگانه چاپ و به همراه روزنامه وقایع اتفاقیه توزیع می‌شد، **اشتهارنامه** می‌گفتند.

اقدامات امیر کبیر که به سود توده ایرانیان و به زیان شاهزادگان و اشراف بود خشم این دسته‌ها را برانگیخت و چون امیر جلوی دست‌اندازی مهد علیا را نیز در کارهای کشور گرفته بود اینان به گرد او جمع شدند امیرکبیر، قربانی توطئه اطرافیان شاه بویژه **مهدعلیا**، مادر ناصرالدین شاه، و **میرزا آقا خان نوری** (اعتماد الدوله) گردید و سرانجام بدستور شاه، در **حمام فین کاشان** کشته شد ناصرالدین شاه سعی کرد نهادهایی به سبک دولت‌های اروپایی پدیدآورد. ، کارهای دولت بین **شش وزارتخانه**، یعنی داخله، امور خارجه، جنگ، مالیه، عدلیه و فوائد عامه تقسیم شد. وزارتخانه‌ها در شورایی شبیه یک هیئت دولت به نام «**شورای دولت**»

سازمان می‌یافتند، ولی این هیئت فقط در موارد ضروری برای شور در امور دایر می‌شد. برطبق فرمان شاه وزرا بدون کسب اجازه از شاه، حق تصمیم‌گیری نداشتند. علاوه بر شورای دولتی، شاه شورای مشورتی دیگری هم به نام «شورای دولتی» یا به اختصار «مجلس مشورت خانه» به وجود آورد. و میرزا جعفر تبریزی، ملقب به «مشیر الدوله» را به ریاست این شورا برگزید. ملکم خان هم رساله «کتابچه غیبی» یا «دفتر تنظیمات» را که شامل نقشه اصلاحات بود، در سال ۱۲۷۶ ه.ق، خطاب به «مشیر الدوله» نوشت. «انجمن مخفی فراموشخانه» را ملکم خان تشکیل داد. او اثر طنزآمیز خود درباره ادبای سنت‌گرا را با عنوان «شرح حال یک مسافر» (رساله سیاحی) به رشته تحریر در آورد. ناصرالدین شاه، عنوان نظام الملک را به ملکم خان داد. ملکم در لندن، روزنامه قانون را منتشر کرد و در طول هشت سال، چهار شماره از این روزنامه چاپ کرد. شعار اصلی این روزنامه «وحدت، عدالت و پیشرفت» (اتحاد - عدالت - ترقی) بود. «رساله نیچریه»، رساله معروف سید جمال‌الدین اسدآبادی است که در این زمان نوشته شد.

گرچه در دوران سلطنت او، به شمار عناوین روزنامه‌ها افزوده شد (پیش‌تر تنها روزنامه‌ای که در ایران منتشر می‌شد کاغذ اخبار بود) اما تمام این روزنامه‌ها دولتی بودند و انتشار روزنامه دولتی وطن (La Patrie) را که در زمان صدارت میرزا حسین خان مشیرالدوله به زبان فرانسه چاپ شد، پس از یک شماره متوقف کرد، چرا که سرمقاله آن دم از آزادی و برابری می‌زد. به فرمان او نخستین اداره سانسور مطبوعات در ایران تاسیس شد. این اداره در سال ۱۸۶۳ دایر شد و وظیفه داشت تمام روزنامه‌ها و کتاب‌ها را پیش از چاپ بررسی کند و جلو ورود روزنامه‌های فارسی زبان چاپ خارج را بگیرد.

«روزنامه وقایع اتفاقیه» در سال سوم سلطنت ناصرالدین شاه (۱۲۶۷ ه.ق) به دستور «میرزا تقی خان امیرکبیر»، صدراعظم ناصرالدین شاه، در تهران منتشر گردید. این روزنامه هفته‌ای یکبار در چهار تا هشت صفحه با چاپ سنگی، پخش می‌شد. نخستین شماره روزنامه وقایع اتفاقیه به نام «روزنامه اخبار دار الخلافه تهران» منتشر گردید و در صفحه اول آن عبارت «یا اسدا... الغالب» نوشته شده بود. ولی از شماره دوم با همان نام «وقایع اتفاقیه» مرسوم شد.

قراردادها:

«معاهده پاریس»:

این معاهده در زمان حکومت ناصرالدین شاه و در دوران صدارت میرزا آقاخان نوری، با میانجیگری فرانسه بین ایران و انگلستان در پاریس منعقد شد. به موجب این عهد نامه؛ ایران تعهد کرد استقلال افغانستان را به رسمیت بشناسد و خاک هرات را تخلیه کند.

«قرارداد آخال»:

این قراردادی بود که در زمان ناصرالدین شاه، بین دو کشور ایران و روسیه منعقد شد و به موجب آن؛ ایران تعهد کرد از قلمرو خود در ترکمنستان و ماوراءالنهر صرف نظر کند و رود اترک، مرز بین دو کشور شناخته شد

«امتیاز رویتر»:

این قرارداد با تلاش میرزا حسین خان سپهسالار که صدر اعظم وقت بود در زمان ناصرالدین شاه میان دولت ایران و یک یهودی انگلیسی به نام "رویتر" بسته شد. بارون ژولیوس دو رویتر انگلیسی، با پرداخت ۴۰/۰۰۰ پوند و ۶۰ درصد سود حاصل از امتیاز گمرکات، امتیاز انحصاری تاسیس یک بانک دولتی، بهره‌برداری از معادن (به جز معاد طلا، نقره و سنگ‌های قیمتی)، حق احداث راه‌آهن و تراموا، آبراهها و قنوات و امور آبیاری، ایجاد جاده‌ها، خطوط تلگراف و کارخانه‌های صنعتی را به مدت ۷۰ سال و اجاره تمام گمرکات و صدور انحصاری هر گونه محصولات به ایران را به مدت ۲۵ سال، خریداری کرد... به نوشته کرزن «این قرارداد در برگزیده تسلیم کامل همه منابع یک دولت به خارجی‌هاست که مانند آن هرگز به وهم و گمان احدی در نیامده و در تاریخ سابقه نداشته است.» بدین ترتیب عصر شکار امتیاز که کرزن به درستی آن را «شبیخون بین المللی» توصیف می‌کند در سال ۱۸۷۲/۱۲۵۱ آغاز شد با امتیاز رویتر، عملاً استقلال سیاسی و اقتصادی ایران از دست می‌رفت و بدون خونریزی ایران به مستعمره انگلستان تبدیل می‌شد.

با انتشار خبر قرارداد سیل انتقادات خود را شروع کردند که در راس مخالفان داخلی حاج ملاعلی‌کنی بود. که اعتراضات مردمی به رهبری ایشان، تاثیر زیادی در لغو امتیاز و برکناری میرزا حسین خان سپهسالار داشت. در خارج از کشور، روسیه، مخالف

قرارداد رویتر بود. بعد از لغو قرارداد رویتر، رویتر در سال ۱۳۰۶ قمری (۱۲۶۷ شمسی)، موفق شد امتیاز تشکیل بانک شاهنشاهی و حق انحصاری نشر اسکناس را به مدت ۶۰ سال از ناصرالدین شاه بگیرد. ناصرالدین شاه در برابر مخالفت مردم و علما با امتیاز رویتر، میرزا حسین خان سپهسالار را برداشت و **مستوفی الممالک** (ملقب به آقا) را به صدارت منصوب کرد. بعد از مستوفی الممالک، شاه، میرزا علی اصغر خان **امین السلطان** را به صدارت برگزید. (امین السلطان، تا آخر سلطنت ناصرالدین شاه در صدارت بود.)

قرارداد تالبوت (قرارداد انحصاری توتون و تنباکو)

از قرار دادهای بود که در سفر سوم ناصرالدین شاه به اروپا و با تلاش **امین السلطان** (صدراعظم)، امضاء شد و مطابق آن، امتیاز خرید و فروش توتون و تنباکو در داخل ایران به مدت پنجاه سال به یک نفر انگلیسی به نام "تالبوت" واگذار شد. پس از انتشار خبر قرارداد مخالفتها آغاز شد که رهبری مخالفین در شیراز را **آیت الله سید علی اکبر فال اسیری و تبریز** را **میرزا جواد آقا مجتهد در تبریز و تهران برعلیه امتیاز تالبوت** را **حاج میرزا حسن آشتیانی برعهده** داشت. سید جمال الدین هم با نگارش نامه ای به آیت الله میرزا حسن شیرازی مرجع نامدار شیعیان در نجف خطر امتیاز رژی را به وی یادآور شد. این مرجع بزرگوار هم حکم: «الیوم استعمال توتون و تنباکو بای نحو کان در حکم محاربه با امام زمان عج الله تعالی است.» با صدور فتوای تحریم استفاده از توتون و تنباکو از سوی آیت اله میرزا حسن شیرازی، شاه، چاره ای جز لغو قرارداد تالبوت نداشت. اهمیت قیام تنباکو، تا به حدی است که بیشتر مورخان آنرا **سرآغاز بیداری ایرانیان و طلیعه انقلاب مشروطیت** دانسته اند؛ از جمله **ناظم الاسلام کرمانی**، کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» را با این واقعه آغاز کرده است. اداره پست ایران، عضویت ایران در اتحادیه پستی بین المللی و اولین ضرابخانه ایران، در زمان سلطنت ناصرالدین شاه تشکیل شدند.

اولین خط تلگراف برقی در دوران سلطنت ناصرالدین شاه، بین کاخ سلطنتی شاه و باغ لاله زار کشیده شد. اولین خط راه آهن در ایران در دوران سلطنت ناصرالدین شاه (سال ۱۳۰۱ق.)، توسط فرانسویان، بین پایتخت و مزار عبدالعظیم کشیده شد.

ناصرالدین شاه در آستانه‌ی پنجاهمین سال سلطنت خود، توسط **میرزا رضا کرمانی** کشته شد.

مظفرالدین شاه:

بعد از کشته شدن ناصرالدین شاه در سال ۱۳۱۳ قمری، پسرش، مظفرالدین شاه به سلطنت رسید. مظفرالدین شاه قاجار پنجمین پادشاه ایران از دودمان قاجار بود. وی پس از کشته شدن پدرش ناصرالدین شاه و پس از نزدیک به ۴۰ سال ولیعهدی، شاه شد و از تبریز به تهران آمد. مظفرالدین شاه فردی بیمار و ملایم بود و دست کم مدتی برای پذیرش افکار اصلاح طلبانه آمادگی داشت. وی امین السلطان را که مورد تنفر عامه بود برکنار و **امین الدوله** را به جای او منصوب کرد او برای برآوردن خواسته‌های مالی درباریان و سفر به اروپا به پول فراوان نیاز داشت. ولی صدراعظم نتوانست وام جدیدی از انگلیس دریافت کند. بدین سبب شاه امین الدوله را برکنار و بار دیگر امین السلطان را به صدراعظمی انتخاب کرد. **امین السلطان قرارداد گمرکی ایران و روسیه** را با روسها بست که پس از انعقاد این قرارداد، کارگزاران روسیه از جمله "نوز بلژیکی"، بر امور گمرکی ایران مسلط شدند.

در این موقعیت ناخشنودی از سلطه بیگانگان بر گمرک، افزایش نفوذ روسها، بی‌عدالتی و فقر و ناامنی و وجود مشکل نان در کشور، دولت را زیر فشار قرار داد. **اولین مرحله از اعتراضها به بهانه نان شروع شد.** عصیانها در هر شهر از سوی چند روحانی با نفوذ رهبری و پشتیبانی می‌شد. حمایت روحانیان بزرگ شهرها از این اعتراضها، حمایت علمای نجف را نیز جلب کرد به تدریج فشار مخالفان فزونی یافت و سرانجام در سال ۱۹۰۳م به استعفا **امین السلطان** که اکنون به بالاترین لقب یعنی **اتابک** دست یافته بود، انجامید شاه عین الدوله را به عنوان صدراعظم انتخاب کرد. اما ناراضی‌هایی که در میان نیافت. مظفرالدین شاه همچنان بازرگانان داخلی را وادار کرد تا تعرفه‌های بیشتری بپردازند، زمین‌های مالیاتی را از صاحبان قبلی آن گرفت و از افزایش مالیات بر زمینها،

کاهش مستمری‌های درباره به ویژه مستمری‌های علما و اعمال کنترل شدید بر موقوفات، سخن به میان آورد. مهمتر اینکه، درهای کشور را دوباره به روی سرمایه‌گذاران خارجی گشود و به فکر گرفتن وام خارجی افتاد. امتیاز انحصاری **استخراج و بهره‌برداری** از نفت در تمام ایالات متحده مرکزی و جنوبی را به یک انگلیسی به نام دارسی واگذار کرد؛ امتیاز عوارض جاده‌ای جدیدی را به بانک شاهی بریتانیا داد؛ وامی به ارزش ۲۰۰/۰۰۰ پوند از شرکت فرانسوی برای خرید تسلیحات، وامی دیگر به مبلغ ۳,۰۰۰,۰۰۰ پوند از دولت روسیه برای بازپرداخت وام‌های پیشین و وامی در حدود ۳۰۰,۰۰۰ پوند از دولت انگلیس برای تامین هزینه سفر «درمانی» به لندن، دریافت کرد. در همین زمان برای ایجاد کارخانه‌های جدید آجرسازی، بافندگی، راه اندازه شبکه تلفن تهران و برق رسانی به خیابان‌های اصلی تهران، تبریز، رشت و مشهد، با شرکت‌های اروپایی چندین قرارداد بست و برای تضمین بازپرداخت این وامها و امنیت سرمایه‌گذاری‌ها، مسیونوز بلژیکی را به ریاست کل گمرکات کشور منصوب کرد.

مظفرالدین شاه، همزمان با دنبال کردن این سیاست‌های غیرمردمی، ناگهان تدابیر امنیتی و انتظامی را کاهش داد؛ تا آنجا که برخی محافظه‌کاران متعصب به شک افتادند که شاید وی **تمایلات شیخیه** داشته باشد. **مظفرالدین شاه** مرزهای کشور را به روی **روزنامه‌های لیبرالی مانند حبل‌المتین و پرورش که در کلکته و قاهره منتشر می‌شد**، باز کرد؛ همچنین ممنوعیت مسافرت را از میان برداشت؛ **ملکم را به مقام سفیر ایران در رم** گمارد؛ و مهمتری از همه اینکه تشکیل انجمن‌های صنفی و آموزشی را تشویق کرد. در تبریز، گروهی از روشنفکران جوان مسلط به زبان ترکی که با گرایش‌های فرهنگی نواحی قفقاز و امپراطوری عثمانی آشنا بودند، **روزنامه فارسی زبان گنج فنون** را منتشر کردند. میرزا محمدعلی خان «تربیت» و سید حسن تقی‌زاده، دو عضو اصلی گروه بودند که در انقلاب مشروطه نقش مهمی داشتند.

در تهران نیز گروه دیگری از روشنفکران، «**انجمن معارف**» تشکیل دادند و با گردآوری کتاب‌های خود، **نخستین کتابخانه ملی کشور** را تاسیس کردند. انجمن معارف که در برابر روحانیون شدیداً محافظه کار، از پشتیبانی دربار برخوردار بود، توانست در مدت کوتاهی (از زمان تشکیل تا انقلاب) **۵۷ دبیرستان خصوصی** در تهران دایر کند. شخصیت مهم کتابخانه و انجمن، **واعظ برجسته، حاج میرزا نصرالله ملک المتکلمین** بود.

مرکز غیبی را در تبریز، دوازده تن از جوانان تندرو که با **روزنامه گنج فنون** همکاری می‌کردند بنیاد گذاشتند. رهبر گروه، یک تاجر شیخی به نام **علی کربلایی** بود که به دلیل علاقه‌مندی‌اش به ادبیات و فلسفه سیاسی فرانسه، به «**مسیو**» معروف شده بود. حزب اجتماعیون عامیون در **باکو** و در اوایل سال ۱۹۰۴/۱۲۸۳، توسط گروهی از مهاجران که زمانی در حزب سوسیال دموکرات روسیه فعالیت می‌کردند، تاسیس شد. این حزب با **گشودن باشگاه «همت»** برای یکصد هزار کارگر مهاجر ایرانی - اکثراً از آذربایجان ایران - که در حوزه نفت باکو کار می‌کردند، به فعالیت پرداخت. رهبر حزب، **نریمان نریمانف، آموزگاری آذربایجانی** بود که بعدها به **ریاست جمهوری سوسیالیستی آذربایجان شوروی** رسید.

اعضای **انجمن مخفی** از طبقه متوسط سنتی بودند. ناظم الاسلام کرمانی، از بنیادگذاران انجمن، در خاطرات خود تحت عنوان **تاریخ بیداری ایرانیان**، جزئیات تشکیل انجمن را تشریح کرده است.

همزمان با تشکیل انجمن‌های مخفی مخالفان خصوصاً در تهران و تبریز پخش شب‌نامه‌ها به زبان فارسی در خارج از کشور به چاپ می‌رسید گسترش یافت. در این زمان شکست روسیه از ژاپن و وقوع تحولات انقلابی در روسیه به مردم جسارت و روحیه بخشید. ایرانیان می‌دانستند که روسها برای حفظ منافعشان از حکومت قاجار حمایت می‌کنند ولی مشاهده پیروزی یک کشور کوچک آسیایی دارای قانون اساسی بر یک قدرت غول پیکر اروپایی بدون قانون اساسی و وقوع تحولات انقلابی در روسیه ترس آنها را از مقابله با روسها فرو ریخت. **میرزایوسف خان مستشارالدوله**، رمز رشد و ترقی اروپاییان را در «**یک کلمه**» یعنی «**قانون**» می‌دانست. **میرزا حسینعلی، تاجر شیرازی در هند منظومه ای به نام «میکادونامه»** را سرود. او در این اثر، به ستایش پیروزی ژاپن بر روسیه پرداخته و علت پیروزی را حکومت مشروطه‌ی ژاپن دانسته بود.

نخستین اعتراض به صورت یک راهپیمایی آرام در جریان مراسم عزاداری ماه محرم بود. حدود ۲۰۰ تن از مغازه‌داران و وام‌دهندگان، خواستار عزل مسئول گمرکات، مسیو نوز بلژیکی و بازپرداخت وام‌هایی که دولت از آنها گرفته بود، شدند. راهپیمایان که پاسخی دریافت نکرده بودند، مغازه‌ها را بستند، با توزیع عکس مسیو نوز در حالت رقص با لباس روحانیف احساسات مذهبی را برانگیختند و به رهبری یکی از شالفروشان معتبر به سوی حرم حضرت عبدالعظیم راه افتادند.

مهاجرت صغری: حاکم تهران (علاءالدوله) با دستور **عین الدوله (صدراعظم و داماد مظفرالدین شاه)**، تعدادی از تاجران قند را به این بهانه که قند را احتکار کرده و موجب کمبود و افزایش قیمت آن شده‌اند، دستگیر کرد و مورد آزار قرار داد. در اعتراض به این اقدام حکومت، مردم تهران به همراه آیت‌الله سید محمد طباطبایی برای تحصن در مرقد حضرت عبدالعظیم، به آنجا هجرت کردند. به این مهاجرت، "مهاجرت صغری" می‌گویند.

سخنگوی گروه در گفتگویی با **خبرنگار حبل‌المتین**، خواسته‌های اصلی را این گونه خلاصه می‌کند: «دولت باید سیاست کنونی کمک به روسها را که به ضرر تجار، اعتباردهندگان و تولیدکنندگان ایرانی است، عوض کند. دولت باید از تجار حمایت کند هرچند که محصولات آنها هنوز به خوبی محصولات شرکت‌های خارجی نیست. اگر سیاست کنونی ادامه یابد کل اقتصاد ما نابود خواهد شد. پس از دو هفته گفتگو، مظفرالدین شاه که برای سفر به اروپا بی‌تابی می‌کرد و از اعلامیه‌های شدید الحن و تحریک‌کننده انقلابیون هراسان بود، قول داد که در بازگشت، نوز را برکنار کند، بدهیها را بپردازد و کمیته‌ای متشکل از تجار در وزارت تجارت تاسیس کند. اما این وعده‌ها هرگز عملی نشد. کمیته فقط یک مرجع مشورتی بود؛ بدهیها به همان حال باقی ماند؛ و روسها تهدید کردند که اگر اداره گمرکات دست‌های «مورد اعتماد» را رد کند به «اقدامات مقتضی» دست خواهند زد.

اعتراض دوم، در آذرماه و هنگامی که حاکم تهران می‌کوشید با به فلک بستن دو تن از تجار سرشناس شکر قیمت شکر را پایین آورد، روی داد. یکی از این افراد، تاجر ۷۰ ساله و نه ساله بسیار محترمی بود که هزینه تعمیر بازار مرکزی و احداث سه مسجد را در تهران پرداخت کرده بود. وی مدعی بود که دلیل افزایش قیمت‌ها نه احتکار بلکه اغتشاشات روسیه است. براساس گفته یکی از شاهدان عینی، خبر به فلک بستن تجار مثل برق در سراسر بازار پیچید. مغازه‌ها و کارگاهها بسته شد؛ جمعیت در مسجد بازار گرد آمدند؛ و دو هزار تن از تجار و طلاب به رهبری **طباطبایی و بهبهانی** در حرم حضرت عبدالعظیم بست نشستند. این گروه از همانجا ۴ خواسته اصلی خود را به دولت اعلام کردند: **برکناری حاکم تهران؛ عزل نوز؛ اجرای شریعت؛ و تاسیس عدالتخانه.** معترضان، موضوع تاسیس عدالتخانه را مبهم گذاشتند تا در مذاکرات بعدی دستشان باز باشد. دولت، نخست با چنین نهادهایی به دلیل اینکه همه شئون و امتیازات را - «حتی میان شاهزادگان و بقالان معمولی» - از بین می‌برد، مخالفت ورزید و به معترضان اعلام کرد که اگر ایران را دوست ندارند می‌توانند به آلمان «دموکراتیک» بروند. اما پس از یک ماه تلاش ناموفق برای درهم شکستن اعتصاب عمومی در تهران، سرانجام تسلیم شد. معترضان پیروز در بازگشت به شهر با استقبال جمعیت پرشماری که فریاد «زنده باد ملت ایران» سر داده بودند، روبرو شدند. ناظم الاسلام کرمانی در خاطرات خود می‌نویسد که عبارت «ملت ایران» تا آن هنگام هرگز در خیابان‌های تهران شنیده نشده بود.

مجلس موسسان به سرعت در تهران تشکیل شد تا قانون انتخابات مجلس شورای ملی آینده را تدوین کند. بیشتر نمایندگان از تجار، روحانیون و بزرگان اصناف بازار تهران بودند. انقلاب مشروطیت در ۱۴ مرداد ۱۲۸۴ در ایران اتفاق افتاد. و در زمان صدور فرمان مشروطیت، **مشیرالدوله، صدراعظم بود. اولین رئیس مجلس شورای ملی، صنیع الدوله بود.**

آیت‌الله ملاعلی کنی، فتوای تکفیر فراماسون‌ها را صادر کرد و در پی این حکم، مردم تهران، فراموشخانه (مرکز تشکیل جلسات سری فراماسونها) را به آتش کشیدند

از شش ماه پس از آغاز انقلاب تا ده ماه پس از تشکیل مجلس شورا، شمار روزنامه‌ها و مجلات از ۶ به ۱۰۰ عنوان رسیده بود. اکثر آنها عناوینی خوش بینانه، ملی‌گرایانه و تندرو داشتند: ترقی، بیداری، وطن، آدمیت، اتحاد، امید و عصر نو. شدید الحن‌ترین و پرطرفدارترین نشریات توسط اعضای سازمان‌های مخفی منتشر می‌شد. **میرزا رضا تربیت و سیدمحمد شبستری** که از اعضای مرکز غیبی تبریز بودند، **مجله‌های آزاد و مجاهد** را منتشر می‌کردند. **ناظم الاسلام کرمانی** از **اعضای انجمن مخفی تهران ندای وطن** را انتشار می‌داد و پنج تن از **اعضای کمیته انقلابی** از جمله **سلیمان اسکندری** روزنامه‌های معروف فوق، صور

اسرافیل، مساوات و روح القدس را منتشر می‌کردند. به نظر می‌رسید که روشنفکران پس از سالها سکوت اجباری، اکنون برای بیرون ریختن همه افکار سیاسی تازه خود به انتشار مجله و روزنامه روی آورده‌اند.

شاه در نتیجه پافشاری مشاوران نزدیک خود و وزرای میانه‌رو، قانون اساسی را در نهم دی‌ماه امضا کرد و پس از ۵ روز درگذشت. پس از رویدادهای مهم در دوران او، پیدایش نخستین «سینماتوگراف» بود، صدای مظفرالدین‌شاه که قدیمی‌ترین سند صوتی ایران به‌شمار می‌رود، هنوز هم موجود است.

بعد از مرگ مظفرالدین‌شاه در سال ۱۳۲۴ق. پسرش، محمد علی میرزا، بر تخت سلطنت نشست.

محمدعلی شاه:

محمدعلی شاه، که تصمیم داشت نه مثل پدرش مظفرالدین شاه بلکه مانند پدربزرگش ناصرالدین شاه حکومت کند، بر تخت نشست. وی با دعوت نکردن نمایندگان به مراسم تاجگذاری آنها را تحقیر کرد، برای نگهداشتن نوز و گفتگو با مقامات روس و انگلیس برای گرفتن یک وام جدید به اقدامات ناموفقی دست زد، وزرا را به نادیده گرفتن مجلس تشویق کرد و به حاکمان خود در ایالات دستور داد تا به تصمیمات انجمن‌های ایالتی اعتنا نکنند. همچنین، امین‌السلطان را به جای مشیرالدوله، که فردی میانه‌رو بود، به نخست‌وزیری تعیین کرد. محمدعلی شاه، همچنین، می‌کوشید با احیای کشمکش‌های گروهی - به ویژه میان شیخیه و متشرعه‌ها در تبریز، کریمخانی‌ها و متشرعه‌ها در کرمان مسلمانان و زرتشتیان در یزد، فارس و ترک در تهران، حیدری‌ها و نعمتی‌ها در قزوین، شوشتر، شیراز و اردبیل - مخالفان دولت را تضعیف کند.

شاه که اقتدار سلطنت را از دست رفته می‌دید، از توشیح متمم قانون اساسی خودداری کرد و ۴ تن از رهبران مخالف افراطی - ملک‌المتکلمین، جمال‌الدین، میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل و محمدرضا شیرازی مساوات - را «بابی‌های ملحد» و «خرابکاران جمهوری‌خواه» نامید. امین‌السلطان در سال ۱۳۲۵ق. موقعی که از مجلس بیرون می‌آمد به دست فردی به نام عباس آقا که یک صراف تبریزی بود به قتل رسید و شاه، ناصرالملک را به ریاست وزرایی انتخاب کرد.

«قرارداد ۱۹۰۷»: در زمان حکومت محمدعلی شاه و بین کشورهای انگلستان و روسیه به طور پنهانی در سال ۱۹۰۷ م (۱۳۲۶قمری) به امضاء رسید که مطابق این قرارداد، ایران به سه منطقه تقسیم می‌شد: منطقه‌ی تحت نفوذ روسیه در شمال، منطقه‌ی تحت نفوذ انگلیس در جنوب و منطقه‌ی بی طرف در مرکز. (این قرارداد در زمان نخست‌وزیری ناصرالملک منعقد شد). بعد از قرارداد ۱۹۰۷، روسها از شمال وارد ایران شدند و با لشکرکشی به مشهد، گنبد امام رضا (ع) را به توپ بستند.

پس از برکناری ناصرالملک، محمدعلی شاه نظام السلطنه مافی والی فارس را که مردی سالخورده و با تجربه بود به ریاست وزراء تعیین کرد. در همان روز تعیین رئیس‌الوزراء جدید، مجلس حملات شدیدی به محمد علی شاه نمود و او را قانون‌شکن خواندند.

روز هشتم اسفند ماه ۱۲۸۶ محمدعلی شاه هنگام عبور از خیابان الماسیه مورد سوءقصد قرار گرفت و دو بمب در جلوی کالسکه او منفجر شد. چند نفر مقتول و مجروح شدند ولی به شاه آسیبی نرسید. نظام السلطنه که رجلی با تجربه و مدبر بود، به برنامه‌های پنهانی علیه محمدعلی شاه واقف بود و می‌دانست که تلاش مصلحانه او به جایی نخواهد رسید. از این رو از زیر بار مسئولیت شانه خالی کرد.

شاه برای جانشینی نظام السلطنه اعتنائی به نمایندگان نکرد و مشیرالسلطنه را به رئیس‌الوزرائی منصوب نمود. مجلس از شاه درخواست نمود تا شش نفر از درباریان را اخراج کند و محمد علی شاه هم متقابلاً از مجلس خواست نمایندگان تندرو و وعاظ مخالف را معرفی نمایند. آشفته‌گی کارها به مرحله‌ای رسیده بود که هیچگونه راه حلی به نظر نمی‌رسید. روز ۱۴ خرداد ماه ۱۲۸۷ محمدعلی شاه به باغشاه رفته و ستاد کار خود را در آنجا قرار داد

روز اول تیرماه محمدعلی شاه تلگرافی به تمام ولات و حکام مخابره کرده و متذکر شد «این مجلس خلاف مشروطیت است و هر کس من بعد از فرمایشات ما عدول کند مورد تنبیه و سیاست سخت قرار خواهد گرفت». از بامداد روز دوم تیرماه شهر تهران تبدیل به دژ نظامی شد. قزاقان اعم از پیاده، سواره و توپخانه، نقاط حساس تهران را اشغال کردند. پالکونیک لیاخوف رئیس قزاقخانه به حکومت نظامی تهران انتخاب شد. تدریجاً بین قزاقان مستقر در میدان بهارستان و جلوی مسجد سپهسالار با مجاهدین زد و خورد در گرفت و سرانجام قوای قزاق مجلس را به توپ بست و تعداد زیادی از مجاهدین به قتل رسیدند. به هنگام

ظهر قوای قزاق پیروز شد و صدای مجاهدین خاموش گردید و قزاقان وارد مجلس شدند و به تخریب و غارت پرداختند شاه، به دنبال این کودتای موفق، حکومت نظامی اعلام کرد، کلنل لیاخوف را به عنوان حاکم نظامی تهران منصوب نمود. انجمنها و گروههایی‌های عمومی از جمله مراسم عزاداری را ممنوع ساخت، مجلس شورای ملی را منحل کرد و سی و نه تن از مخالفان را که موفق به فرار نشده بودند و یا به سفارت عثمانی پناه برده بودند بازداشت کرد. این عده که برخی اشخاص مهم جنبش مشروطیت نیز در بین آنان بود، به سرنوشت‌های متفاوتی دچار شدند؛ **ملک المتکلمین و جهانگیرخان صور اسرافیل** خفه شدند؛ **قاضی قزوینی، قاضی برجسته لیبرال و سلطان العلما سردبیر روح القدس** مسموم شدند؛ **سید حاجی ابراهیم آقا، نماینده لیبرال تبریز، هنگام فرار کشته شد؛ یحیی میرزا اسکندری، در اثر شکنجه جان سپرد؛ جمال الدین اصفهانی،** به همدان تبعید شد و به طور مشکوکی درگذشت و **آیت الله طباطبایی و بهبهانی** در خانه هایشان زندانی شدند.

از ۱۴ جمادی الثانی ۱۳۲۴ق (۱۲۸۵ش) (صدر فرمان مشروطیت توسط مظفردالدین شاه) تا ۲۳ جمادی الاول ۱۳۲۶ق (۱۲۸۷ش) (به توپ بستن مجلس اول توسط محمد علیشاه) به مشروطه اول معروف شد.

ظاهراً تهران به تصرف محمدعلی شاه درآمد و مجلس تعطیل شد و مشروطه خواهان در زندان جای گرفتند ولی در سایر شهرها چون تبریز، شیراز، اصفهان و گیلان فعالیت‌های دامنه‌داری برای بازگشت مشروطه آغاز گردید. شدیدترین جنگ و درگیری در تبریز روی داد. داوطلبان مسلح شهر که براساس توصیف یک شاهد، عموماً از طبقات تحصیلکرده محلات شیخی بودند دور دو قهرمان محلی به نام‌های **ستارخان و باقرخان** گرد آمدند. و محمدعلی شاه برای سرکوب مقاومت مردم تبریز به رهبری ستارخان و باقر خان، سپاهی را به فرماندهی **عین الدوله** به این شهر فرستاد.

در دوران استبداد صغیر؛ مردم تبریز تحت فرماندهی **ستارخان (سردارملی) و باقرخان (سالارملی)**، مردم تنکابن به ریاست **محمد ولی خان تنکابنی (سپهدار اعظم)** و مردم رشت با رهبری **پیرم خان گاریبالدی** ایران در حمایت از مشروطه و برعلیه محمدعلی شاه قیام کردند و راهی تهران شدند. همچنین روسای بختیاری به رهبری **علی‌قلی خان (سردار اسعد)** و **نجف‌قلی خان (صمصام السلطنه)** ابتدا اصفهان را از قوای دولتی گرفتند و در این شهر **انجمن ایالتی** تاسیس نمودند و بعد عازم تهران شدند. مشروطه خواهان از تبریز، اصفهان و گیلان به سمت تهران حرکت کردند و تهران را در ۱۳۲۷ قمری (۲۵ تیرماه ۱۲۸۸ شمسی) تصرف کردند. بعد از تصرف تهران، محمدعلی شاه به سفارت روسیه پناه برد.

به دوران بعد از به توپ بستن مجلس در تابستان ۱۲۸۷ شمسی تا فتح تهران در تیر ماه ۱۲۸۸ شمسی توسط مشروطه خواهان، که حدود یکسال و یکماه به طول انجامید، دوران «استبداد صغیر» می‌گویند.

پیشنهاد افزودن یک ماده مبنی بر نظارت پنج تن از علمای زمان بر مصوبات مجلس از طرف شیخ فضل اله نوری مطرح شد، همچنین ایشان خواستار نوشتن لفظ مشروعه بعد از لفظ مشروطه شد.

رساله «تذکره الغافل و ارشاد الجاهل»، نوشته شیخ فضل اله نوری می‌باشد. «انجمن محمد» را شیخ فضل اله نوری به همراه امام جمعه تهران، تاسیس کردند.

شیخ فضل اله نوری، توسط تعدادی از فاتحان تهران دستگیر و پس از محاکمه در دادگاهی به ریاست شیخ ابراهیم زنجانی، به اعدام محکوم شد. آیت اله آخوند خراسانی و آیت اله شیخ عبدالله مازندرانی از علمای نجف، موافق جنبش مشروطیت در ایران بودند. **مرحوم نایینی**، کتابی در حمایت از مشروطیت نوشت.

احمد شاه:

فاتحان تهران در میدان بهارستان تشکیل جلسه دادند و برای اداره موقت کشور، **۲۲ نفر** را به عنوان «هیئت مدیره» انتخاب کردند. همچنین این عده، **احمد میرزا، فرزند خردسال محمدعلی شاه،** را به سلطنت برگزیدند. بدلیل اینکه احمدشاه در هنگام انتصاب به سلطنت هنوز به سن بلوغ نرسیده بود، **عضدالملک، رئیس ایل قاجار،** به نیابت سلطنت منصوب شد.

محمد ولی خان تنکابنی (سپهدار اعظم)، به عنوان نخستین نخست وزیر احمد شاه، انتخاب شد.

بعد از مرگ **عضدالملک، ناصرالملک** به نیابت سلطنت و **مستوفی الممالک** به نخست وزیر رسیدند.

مجلس دوم شورای ملی، در دوران پادشاهی احمد شاه (آبان ۱۲۸۸ شمسی)، کار خود را آغاز کرد. جناح بندی مجلس دوم؛ به دو حزب «دموکرات» (عامیون) و «اعتدالیون» تقسیم می‌شد. رهبران حزب عامیون خود را عناصری تندرو و انقلابی معرفی می‌کردند و تلاش زیادی برای منزوی کردن روحانیون داشتند و شعار جدایی دین از سیاست را مطرح می‌ساختند، از جمله رهبران دموکراتها می‌توان: سید حسن تقی زاده، سلیمان میرزا، وحیدالملک و سید رضا مساوات را نام برد. اما جناح اعتدالیون؛ متمایل به سیاستهای محافظه کارانه بودند، حاج میرزا علی محمد دولت آبادی و علی اکبر دهخدا را می‌توان از رهبران این حزب برشمرد و مرحوم طباطبایی و بهبهانی از این حزب پشتیبانی می‌کردند. «روزنامه ایران نو» (ارگان حزب دموکرات (عامیون)) را «سید محمد شبستری» به سردبیری محمدامین رسول زاده، منتشر می‌کرد. «روزنامه پلیس ایران» (ارگان رسمی حزب اعتدالیون) را «مرتضی قلی خان مویدالممالک» در تهران منتشر می‌کرد. وی مدیریت روزنامه دیگری به نام «روزنامه صبح صادق» را نیز برعهده داشت. آیت اله بهبهانی توسط چهار فرد مسلح از دسته داوطلبان حیدرخان (از رهبران جناح دموکرات) کشته شد. بعد از این ترور، مبارزه بین دو جناح دموکرات و اعتدالیون، آشکار شد. محمدصادق طباطبایی، از جانب اکثریت اعتدالیون، «روزنامه مجلس» را منتشر می‌کرد.

دولت سپهدار در دوران مجلس دوم ملی، یازده افسر سوئدی به ریاست یالمارسن را برای تشکیل ژاندارمری و شانزده کارشناس مالی آمریکایی به ریاست مورگان شوستر را برای سازماندهی امور مالی کشور، استخدام کردند. روسها طی اولتیماتومی خواستار خروج مورگان شوستر از ایران شدند، که این اولتیماتوم، به انحلال مجلس ملی دوم انجامید. (مجلس دوم را روسها منحل کردند). روسها با ورود به مشهد، در واکنش به قتل یکی از افسران خود، به جمعیت متحصن در حرم حضرت رضا (ع) حمله ور شدند و حرم را به توپ بستند. احمد شاه، مستوفی الممالک را به جای سپهدار به نخست وزیری منصوب کرد. (در کابینه مستوفی الممالک تمام روزنامه‌های تهران جز روزنامه دولتی «ایران»، چندین بار توقیف شدند).

جنگ جهانی اول در سال ۱۲۹۴ شمسی (۱۹۱۴ میلادی) و در زمان پادشاهی احمد شاه و نخست وزیری مستوفی الممالک، بین دولت‌های اروپایی آغاز شد. مستوفی الممالک، رسماً بیطرفی ایران را در جنگ جهانی اول اعلام کرد. در جریان جنگ جهانی اول، گروهی از تهران به کرمانشاه رفتند و در آنجا «دولت موقت ملی» را به ریاست نظام السلطنه مافی، تشکیل دادند که سید حسن مدرس نیز از اعضای آن بود. انگلیسی‌ها در واکنش به تشکیل دولت دفاع ملی، نیروی پلیس محلی، تحت عنوان «پلیس جنوب ایران» (SPR) را تشکیل دادند. انگلیسی‌ها در سال ۱۲۹۵ ش. (۱۹۱۶ م) کرمانشاه را تصرف کردند و دولت دفاع ملی را از بین بردند.

«قرارداد ۱۹۱۹»: این قرارداد در زمان نخست وزیری وثوق الدوله و در سال ۱۹۱۹ م (۱۲۹۸ شمسی) بین دولتهای ایران و انگلستان منعقد شد. بموجب این قرارداد، امتیاز ایجاد راه آهن و راه‌های شوسه در سراسر کشور و اداره‌ی مربوط به دارایی و ارتش ایران به انگلیس داده می‌شد. این قرارداد، ایران را به طور رسمی تحت نفوذ و سلطه انگلستان قرار می‌داد. آیت اله مدرس و شیخ محمد خیابانی از مخالفان قرارداد ۱۹۱۹ بودند و قیام خیابانی در تبریز، در مخالفت شدید با این قرارداد، شکل گرفت. روزنامه «رعد» به مدیریت سید ضیاءالدین طباطبایی و روزنامه «بهار» به مدیریت ملک الشعراء بهار، از قرارداد ۱۹۱۹، حمایت کردند. کابینه وثوق الدوله به کابینه قرارداد، معروف شد.

«کودتای سیاه»: این کودتا در سوم اسفند ۱۲۹۹ شمسی با حمایت انگلیسی‌ها در ایران اتفاق افتاد. چهره سیاسی کودتا، سید ضیاء طباطبایی و چهره نظامی آن، رضاخان بود. حامی اصلی کودتای سیاه، ژنرال آبرون ساید بود. بعد از کودتا، احمد شاه تحت فشار انگلیسی‌ها به ناچار سید ضیاء طباطبایی را به نخست وزیری منصوب کرد سید ضیاء، از پذیرفتن هرگونه لقبی خودداری کرد و بدین ترتیب نخستین نخست وزیر بدون لقب ایران شد.

و رضاخان نیز به عنوان فرمانده ارتش، لقب «سردار سپه» گرفت. کابینه سید ضیاء طباطبایی به «کابینه سیاه» معروف شد. سید ضیاء، گروهی به نام «کمیته آهن» را تشکیل داد و بیشتر اعضای کابینه‌ی خود را از افراد این کمیته انتخاب کرد. سید ضیاء، «قوام السلطنه» (حاکم خراسان) را با کمک کلنل محمدتقی پسیان دستگیر نمود انگلستان اجازه به سید ضیاء، تا بتواند قرارداد

دفع شده‌ی ۱۹۱۹ را لغو و اقدام به امضاء قرارداد دوستی بین دو کشور ایران و روسیه (قرارداد ۱۹۲۱) نماید. نماینده ایران در امضاء قرارداد ۱۹۲۱، مشاورالملک انصاری بود و اولین سفیر لنین (روسیه) در تهران، روتشتین بود.

احمد شاه، بعد از سیدضیاء، «قوم السلطنه» را به صدارت منصوب کرد. قوم، نخستین سیاستمدار ایرانی بود که ابرقدرت آینده جهان را شناخت و چشم به آمریکا و سرمایه داری آن کشور، داشت. قوم در این راه، از کاردانی حسین علاء که در آن زمان، نماینده ایران در ایالات متحده آمریکا بود، حداکثر استفاده را نمود. قرارداد امتیاز نفت شمال با کمپانی آمریکایی استاندارد اوایل، در زمان نخست وزیر قوم، منعقد شد.

قیام کلنل پسیان (درخراسان) که مورد علاقه انگلیسی‌ها بود و نهضت جنگل (در گیلان) که مورد علاقه و پشتیبانی روسها بود، از مشکلاتی بود در برای قوم ایجاد شد و قوم، سردار سپه (رضاخان) را برای سرکوب کردن قیام کلنل پسیان به خراسان فرستاد و در این رویارویی، کلنل پسیان کشته شد. می‌توان گفت که دولت قوم السلطنه درحقیقت، «کابینه ضد کودتا» بود. مدرس، از دولت قوم حمایت می‌کرد و می‌گفت: فقط قوم السلطنه‌ی مکار، حریف این قزاق بلند پرواز (رضاخان) است.

احمد شاه، بعد از قوم، پست ریاست وزرای را به «میرزا حسن خان مشیرالدوله» سپرد و راهی فرنگستان شد. مشیرالدوله در برابر قلدری‌ها و بی قانونی‌های سردار سپه، مجبور به استعفا شد.

بعد از استعفای مشیرالدوله، مدرس، قوم را برای پست صدارت به مجلس پیشنهاد داد و با رای اکثریت نمایندگان، بار دیگر فرمان صدارت به نام «قوم السلطنه»، صادر گردید.

قوم، برای سرو سامان دادن به کار مالیه ایران، دکتر میلیسپو آمریکایی را، به تهران دعوت کرد.

احمدشاه، بعد از قوم، «مستوفی الممالک» (معروف به آقا) را به صدارت منصوب کرد. که عمر دولت او از ۲۶ بهمن ۱۳۰۱ تا ۲۵ خرداد ۱۳۰۲ بود تنها عملی که از کابینه مستوفی الممالک سر زد؛ انعقاد قرارداد تجاری بین ایران و شوروی بود. پس از چهار ماه که از دولت مستوفی الممالک می‌گذشت مدرس، دولت مستوفی الممالک را استیضاح کرد.

احمد شاه، بعد از قبول استعفای مستوفی الممالک، پیغامی برای «مشیرالدوله» فرستاد و از او خواست برای بار دوم اعضای کابینه‌اش را تعیین کند.

مهمترین حادثه در این دوره، تبعید علمای بزرگ شیعه از بین النهرین به ایران بود. از جمله‌ی این علما: آسید ابوالحسن اصفهانی و حاج میرزا حسین نائینی، دو مرجع تقلید بزرگ شیعیان بودند.

بعد از مشیرالدوله رضاخان (سردار سپه) به نخست وزیر رسید که از (۶ آبان ۱۳۰۲ تا ۲۱ آبان ۱۳۰۴) نخست وزیر بود سوسیالیست‌ها به ریاست سلیمان میرزا (که او را نخستین کمونیست ایرانی می‌خوانند) بیشترین مدافع رضاخان بودند.

زد. «ناجی ایران»، عنوانی بود که طرفداران «رضاخان» به او می‌دادند.

«حزب تجدد»، توسط علی اکبر داور، عبدالحسین تیمورتاش و سید محمد تدین، سازمان یافت. بعدها این حزب، به «حزب ایران نو» و سپس «حزب ترقی»، تغییر نام داد.

حزب تجدد، با کمک رضاخان در مجلس پنجم صاحب اکثریت شد.

در برنامه حزب تجدد، جدایی دین از سیاست و گسترش زبان فارسی به جای زبان اقلیتها در سراسر ایران، گنجانده شده بود. «روزنامه مرد آزاد» را علی اکبر داور منتشر می‌کرد.

طرح مربوط به «انقراض سلطنت قاجاریه» و تشکیل مجلس موسسان، در روز نهم آبان ۱۳۰۴ و در «مجلس پنجم»، مطرح شد. که تقی زاده، حسین علاء و مصدق به عنوان مخالف سخنرانی کردند. اما سرانجام «مجلس پنجم» به ریاست «حاج محتشم السلطنه اسفندیاری»، رای به انقراض قاجار داد و رضاخان را به عنوان «رئیس حکومت موقت» برگزید.

در ۲۵ آذر ۱۳۰۴ (یکماه و نیم بعد از تصویب انقراض سلطنت قاجار)، مجلس موسسان در تکیه دولت برپا شد و رضاخان را رسماً به پادشاهی برگزید. ریاست این مجلس، برعهده «مستشارالدوله» (صادق صادق) بود.

کتاب «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران» نوشته محمد تقی بهار می‌باشد. کتاب «تاریخ بیست ساله ایران» نوشته‌ی حسین مکی می‌باشد.

«روزنامه ایرانشهر» توسط حسین کاظم زاده در برلین منتشر می‌شد. در این نشریه به پیامدهای زینبار گروه‌گرایی و قومیت پرداخته می‌شد.

«روزنامه فرنگستان» توسط مشفق کاظمی در آلمان انتشار می‌یافت. در سرمقاله نخست این مجله آمده است: ایران نیاز به یک "دیکتاتور انقلابی" دارد.

نشریه «آینده» توسط محمود افشار در تهران منتشر می‌شد و بر لزوم ایجاد دولت مرکزی و وحدت ملی ایران تأکید داشت. رضاخان برای توقیف سه روزنامه؛ حقیقت، طوفان و ستاره سرخ، به حکومت نظامی متوسل شد. مجلس پنجم، طرحی مبنی بر خلع قاجار از سلطنت و واگذاری دولت به رضا پهلوی تا زمان تشکیل مجلس موسسان را پیشنهاد کرد که به تصویب مجلس رسید. دکتر مصدق جزو مخالفان این طرح بود.

مجلس موسسان با رای اکثریت، واگذاری سلطنت به خاندان پهلوی را تصویب کرد. تنها سلیمان اسکندری و دو سوسیالیست دیگر، از دادن رای در این مجلس خودداری کردند.

سوالات تألیفی فصل اول

- ۱- همزمان با به قدرت رسیدن.....، انقلاب کبیر فرانسه پیروز شد.

(۱) آغا محمدخان	(۲) کریم خان	(۳) فتحعلی شاه	(۴) محمد شاه
-----------------	--------------	----------------	--------------
- ۲- کدام فرد برای اولین بار تهران را پایتخت حکومت خویش قرارداد؟

(۱) آغا محمدخان	(۲) کریم خان	(۳) فتحعلی شاه	(۴) محمد شاه
-----------------	--------------	----------------	--------------
- ۳- میرزا محمد شفیع مازندرانی صدرات کدام فرد را برعهده داشت؟

(۱) محمدشاه	(۲) فتحعلی شاه	(۳) ناصرالدین شاه	(۴) احمدشاه
-------------	----------------	-------------------	-------------
- ۴- اولین فرستاده‌ی انگلیس به ایران در سده نوزدهم چه کسی بود؟

(۱) سرجان ملکم	(۲) سرهافورد جونز	(۳) ژنرال گاردان	(۴) سرگور اوزلی
----------------	-------------------	------------------	-----------------
- ۵- نماینده ایران در معاهده فین کنشتاین کدام فرد بود؟

(۱) آصف الدوله	(۲) میرزا رضاخان قزوینی	(۳) عسکر خان افشار	(۴) میرزا ابوالحسن خان ایلیچی
----------------	-------------------------	--------------------	-------------------------------
- ۶- به موجب عهدنامه فین کنشتاین، ناپلئون.. .....را به همراه عده‌ای از کارشناسان نظامی فرانسوی برای تعلیم سپاه ایران و آموختن شیوه‌ی ساختن توپ و نقشه برداری از راه‌ها، به ایران فرستاد.

(۱) سرجان ملکم	(۲) سرهافورد جونز	(۳) ژنرال گاردان	(۴) سرگور اوزلی
----------------	-------------------	------------------	-----------------
- ۷- سرگور اوزلی کدام عهدنامه را با ایران امضا کرد؟

(۱) مجمل	(۲) آخال	(۳) مفصل	(۴) ایلو
----------	----------	----------	----------
- ۸- نماینده ایران در عهدنامه مفصل کدام فرد بود؟

(۱) آصف الدوله	(۲) میرزا رضاخان قزوینی	(۳) عسکر خان افشار	(۴) میرزا ابوالحسن خان ایلیچی
----------------	-------------------------	--------------------	-------------------------------
- ۹- جنگهای دور اول ایران و روسیه چند سال طول کشید؟

(۱) پنج سال	(۲) ده سال	(۳) هفت سال	(۴) چهارسال
-------------	------------	-------------	-------------
- ۱۰- به موجب عهدنامه.....شهرهای گرجستان، داغستان، باکو، دربند، شروان، قره باغ شکی، گنجه، موقان و .. به روسیه واگذار و ایران از داشتن کشتی‌های جنگی در دریای خزر محروم شد.

(۱) گلستان	(۲) ترکمانچای	(۳) آخال	(۴) پاریس
------------	---------------	----------	-----------
- ۱۱- فرمانده سپاه ایران در جنگهای ایران و روس در دوران فتحعلی شاه چه کسی بود؟

(۱) عباس میرزا	(۲) امیرکبیر	(۳) میرزا آقاخان نوری	(۴) آصف الدوله
----------------	--------------	-----------------------	----------------
- ۱۲- میرزا ابوالحسن خان ایلیچی و الهیارخان آصف الدوله نمایندگان ایران در کدام عهدنامه بودند؟

(۱) گلستان	(۲) ترکمانچای	(۳) آخال	(۴) پاریس
------------	---------------	----------	-----------
- ۱۳- در کدام عهدنامه حق «کاپیتولاسیون» برای اتباع روس به رسمیت شناخته شد؟

(۱) گلستان	(۲) ترکمانچای	(۳) آخال	(۴) پاریس
------------	---------------	----------	-----------
- ۱۴- برای نخستین بار هفت دانشجو را برای تحصیل علوم و فنون جدید به انگلستان فرستاد و نخستین برنامه نوسازی را آغاز کرد.

(۱) عباس میرزا	(۲) امیرکبیر	(۳) ملکم خان	(۴) قائم مقام
----------------	--------------	--------------	---------------
- ۱۵- با تلاش ابوالقاسم قائم مقام فراهانی به شاهنشاهی ایران رسید و تا سال ۱۲۶۴ه.ق، (حدود ۱۴ سال) سلطنت کرد.

(۱) محمدشاه	(۲) فتحعلی شاه	(۳) ناصرالدین شاه	(۴) احمدشاه
-------------	----------------	-------------------	-------------

- ۱۶- نخستین روزنامه ایران در زمان کدام شاه ایران چاپ شد ؟
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۱۷- نخستین روزنامه ایران کدام گزینه می‌باشد ؟
 (۱) وقایع اتفاقیه (۲) وطن (۳) کاغذ اخبار (۴) ایران
- ۱۸- طولانی‌ترین دوره پادشاهی را در میان دودمان قاجار مربوط به کدام پادشاه می‌باشد ؟
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۱۹- نخستین پادشاه ایران بود که خاطرات خود را نوشت.
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۲۰- نخستین روزنامه رسمی کشور کدام گزینه می‌باشد ؟
 (۱) وقایع اتفاقیه (۲) وطن (۳) کاغذ اخبار (۴) ایران
- ۲۱- بعد از امیر کبیر چه کسی به مقام صدرات در زمان ناصرالدین شاه رسید ؟
 (۱) میرزا آقاخان نوری (۲) قائم مقام (۳) مشیر الدوله (۴) مستوفی الممالک
- ۲۲- دفتر تنظیمات را چه کسی برای ناصرالدین شاه نوشت ؟
 (۱) ملکم خان (۲) امیر کبیر (۳) سید جمال (۴) اعتماد الدوله
- ۲۳- به موجب کدام عهدنامه استقلال افغانستان به رسمیت شناخته شد ؟
 (۱) گلستان (۲) ترکمانچای (۳) آخال (۴) پاریس
- ۲۴- عهدنامه پاریس در زمان صدرات کدام فرد بسته شد ؟
 (۱) میرزا آقاخان نوری (۲) قائم مقام (۳) مشیر الدوله (۴) مستوفی الممالک
- ۲۵- در کدام قرارداد اترک، مرز بین دو کشور ایران و روس شناخته شد ؟
 (۱) گلستان (۲) ترکمانچای (۳) آخال (۴) پاریس
- ۲۶- قرارداد رویتر در زمان صدر اعظمی کدام فرد بسته شد ؟
 (۱) میرزا حسین خان سپهسالار (۲) قائم مقام (۳) مشیر الدوله (۴) مستوفی الممالک
- ۲۷- به نوشته کرزن کدام قرارداد در برگرفته تسلیم کامل همه منابع یک دولت به خارجی‌هاست که مانند آن هرگز به وهم و گمان احدی در نیامده و در تاریخ سابقه نداشته است ؟
 (۱) رویتر (۲) تالبوت (۳) رژی (۴) پاریس
- ۲۸- با امتیاز..... عملاً استقلال سیاسی و اقتصادی ایران از دست می‌رفت و بدون خونریزی ایران به مستعمره انگلستان تبدیل می‌شد.
 (۱) رویتر (۲) تالبوت (۳) رژی (۴) پاریس
- ۲۹- کدام قرارداد سفر سوم ناصرالدین شاه به اروپا و با تلاش امین السلطان (صدر اعظم)، امضاء شد ؟
 (۱) رویتر (۲) تالبوت (۳) آخال (۴) پاریس
- ۳۰- کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» نوشته کیست ؟
 (۱) ملکم خان (۲) طالبوف (۳) ناظم الاسلام کرمانی (۴) سید جمال
- ۳۱- اداره پست ایران، عضویت ایران در اتحادیه پستی بین المللی و اولین ضرابخانه ایران، در زمان سلطنت ..... تشکیل شدند.
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه

- ۳۲- اولین خط تلگراف برقی در دوران سلطنت ..... بین کاخ سلطنتی شاه و باغ لاله زار کشیده شد.
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۳۳- اولین خط راه آهن در ایران در دوران سلطنت ..... توسط فرانسویان، بین پایتخت و مزار عبدالعظیم کشیده شد.
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۳۴- در آستانه‌ی پنجاهمین سال سلطنت خود، توسط میرزا رضا کرمانی کشته شد.
 (۱) محمدشاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۳۵- کدام صدر اعظم «قرارداد گمرکی ایران و روسیه» را با روسها بست که پس از انعقاد این قرارداد، کارگزاران روسیه از جمله "نوز بلژیکی"، بر امور گمرکی ایران مسلط شدند؟
 (۱) امین السلطان (۲) عین الوله (۳) مشیر الدوله (۴) مستوفی الممالک
- ۳۶- کدام فرد سفیر ایران در رم در زمان مظفر الدین شاه بود؟
 (۱) ملکم خان (۲) عین الوله (۳) مشیر الدوله (۴) مستوفی الممالک
- ۳۷- روزنامه گنج فنون در کدام شهر منتشر می‌شد؟
 (۱) مشهد (۲) بوشهر (۳) تبریز (۴) اصفهان
- ۳۸- حزب اجتماعیون عامیون در کجا تاسیس شد؟
 (۱) باکو (۲) قاهره (۳) کلکته (۴) تب
- ۳۹- ناظم الاسلام کرمانی از اعضای انجمن مخفی تهران ..... را انتشار می‌داد.
 (۱) ندای وطن (۲) روح القدس (۳) وطن (۴) طلوع
- ۴۰- تاجر شیرازی در هند منظومه ای به نام «میکادونامه» را سرود. او در این اثر، به ستایش پیروزی ژاپن بر روسیه پرداخته و علت پیروزی را حکومت مشروطه‌ی ژاپن دانسته بود.
 (۱) میرزا حسینعلی (۲) حاج زین العابدین مراغه‌ای (۳) علی اکبر داور (۴) میرزا صالح شیرازی
- ۴۱- در زمان صدور فرمان مشروطیت، ..... صدراعظم بود.
 (۱) مشیر الدوله (۲) صنیع الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) عضد الملک
- ۴۲- اولین رئیس مجلس شورای ملی، ..... بود.
 (۱) مشیر الدوله (۲) صنیع الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) عضد الملک
- ۴۳- صدای کدام فرد قدیمی ترین سند صوتی ایران به‌شمار می‌رود؟
 (۱) ملکم خان (۲) مظفرالدین شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۴۴- پس از صدور فرمان مشروطیت چه کسی برای بازگرداندن علما، به قم رفت و آنان را به تهران بازگرداند؟
 (۱) مشیر الدوله (۲) صنیع الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) عضد الملک
- ۴۵- کدام شاه نمایندگان را به مجلس تاجگذاری دعوت نکرد؟
 (۱) محمدعلی شاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه
- ۴۶- کدام فرد توسط عباس آقا صراف تبریزی به قتل رسید؟
 (۱) مشیر الدوله (۲) صنیع الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) امین السلطان

۴۷- «قرارداد ۱۹۰۷» در زمان حکومت..... و بین کشورهای انگلستان و روسیه به طور پنهانی در سال ۱۹۰۷ م (۱۳۲۶قمری) به امضاء رسید.

(۱) محمدعلی شاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه

۴۸- روسها در زمان سلطنت کدام شاه قاجار به مشهد حمله کردند و حرم امام رضا را به توپ بستند؟

(۱) محمدعلی شاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه

۴۹- محمدعلی شاه برای سرکوب مقاومت مردم تبریز به رهبری ستارخان و باقر خان، سپاهی را به فرماندهی..... به این شهر فرستاد.

(۱) عین الدوله (۲) لیاخوف (۳) امین السلطان (۴) عضد الملک

۵۰- کمیته ستار در کجا تشکیل شد؟

(۱) رشت (۲) تبریز (۳) اصفهان (۴) تهران

۵۱- انجمن ایالتی در کجا تشکیل شد؟

(۱) رشت (۲) تبریز (۳) اصفهان (۴) تهران

۵۲- نخستین نخست وزیر احمد شاه کدام فرد بود؟

(۱) محمدولی خان تنکابنی (۲) صنیع الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) امین السلطان

۵۳- کارشکنی های کدام کشور به تعطیلی مجلس دوم انجامید؟

(۱) انگلستان (۲) روسیه (۳) آلمان (۴) فرانسه

۵۴- جنگ جهانی اول در زمان سلطنت کدام شاه قاجار به وقوع پیوست؟

(۱) محمدعلی شاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه

۵۵- جنگ جهانی اول هم زمان با نخست وزیر کدام فرد بود؟

(۱) محمدولی خان تنکابنی (۲) صنیع الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) امین السلطان

۵۶- دولت موقت ملی به ریاست نظام السلطنه مافی در کجا تشکیل شد؟

(۱) رشت (۲) تبریز (۳) اصفهان (۴) کرمانشاه

۵۷- قرارداد ۱۹۱۹ در زمان نخست وزیر کدام فرد بود؟

(۱) محمدولی خان تنکابنی (۲) وثوق الدوله (۳) مستوفی الممالک (۴) امین السلطان

۵۸- کابینه..... به «کابینه سیاه» معروف شد.

(۱) محمدولی خان تنکابنی (۲) سید ضیاء (۳) مستوفی الممالک (۴) امین السلطان

۵۹- در دوران نخست وزیر اش، برای اینکه زمینه انتقال قدرت به او فراهم شود پیشنهاد کرد به جای حکومت سلطنتی، نظام جمهوری در کشور برقرار شود. اما بدلیل مخالفت های شدید، موفق به انجام این کار نشد.

(۱) سردار اسعد (۲) سد ضیاء (۳) رضاخان (۴) محمد ولی خان تنکابنی

۶۰- نهضت جنگل به رهبری میرزا کوچک خان در زمان..... برای مقابله با حضور بیگانگان شکل گرفت.

(۱) محمدعلی شاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه

۶۱- کمیته آهن را چه کسی تشکیل داد؟

(۱) رضاخان (۲) سید ضیاء (۳) احمدشاه (۴) فروغی

۶۲- نماینده ایران در امضاء قرارداد ۱۹۲۱، چه کسی بود؟

(۱) قوام (۲) مشاورالملک انصاری (۳) وثوق الدوله (۴) مشیر الدوله

۶۳- قرارداد امتیاز نفت شمال با کمپانی آمریکایی استاندارد اویل، در زمان نخست وزیری چه کسی بسته شد؟
 (۱) قوام (۲) مشاورالملک انصاری (۳) وثوق الدوله (۴) مشیر الدوله

۶۴- تبعید آسید ابوالحسن اصفهانی و حاج میرزا حسین نائینی، دو مرجع تقلید بزرگ شیعیان از بین النهرین به ایران در زمان کدام شاه قاجار روی داد؟

(۱) محمدعلی شاه (۲) فتحعلی شاه (۳) ناصرالدین شاه (۴) احمدشاه

۶۵- چه کسی را نخستین کمونیست ایرانی می خوانند؟

(۱) سلیمان میرزا (۲) تقی ارانی (۳) احسان طبری (۴) نورالدین کیانوری

۶۶- طرح طرح مربوط به «انقراض سلطنت قاجاریه» و تشکیل مجلس موسسان، در روز نهم آبان ۱۳۰۴ در کدام مجلس مطرح شد؟

(۱) مجلس چهارم (۲) مجلس سوم (۳) مجلس پنجم (۴) مجلس ششم.

۶۷- به گاریبالدی ایران مشهور بود؟

(۱) سردار اسعد (۲) یپرم خان (۳) ستارخان (۴) باقرخان

۶۸- کتاب «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران» نوشته کدام فرد می باشد؟

(۱) محمد تقی بهار (۲) سید جمال الدین اسد آبادی (۳) محمد علی فروغی (۴) بزرگ علوی

۶۹- کدام با کمک رضاخان در مجلس پنجم صاحب اکثریت شد؟

(۱) عامیون (۲) اعتدالیون (۳) تجدد (۴) ایران بزرگ

۷۰- کابینه ضد کودتا مربوط به کدام فرد می باشد؟

(۱) قوام (۲) وثوق الدوله (۳) سید ضیاء (۴) مستوفی الممالک

پاسفنامه سوالات تألیفی فصل اول

- ۱- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲- گزینه ۱ صحیح است.
- ۳- گزینه ۲ صحیح است.
- ۴- گزینه ۱ صحیح است.
- ۵- گزینه ۲ صحیح است.
- ۶- گزینه ۳ صحیح است.
- ۷- گزینه ۳ صحیح است.
- ۸- گزینه ۴ صحیح است.
- ۹- گزینه ۲ صحیح است.
- ۱۰- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۱- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۲- گزینه ۲ صحیح است.
- ۱۳- گزینه ۲ صحیح است.
- ۱۴- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۵- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۶- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۷- گزینه ۱ صحیح است.
- ۱۸- گزینه ۳ صحیح است.
- ۱۹- گزینه ۳ صحیح است.
- ۲۰- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۱- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۲- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۳- گزینه ۴ صحیح است.
- ۲۴- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۵- گزینه ۳ صحیح است.
- ۲۶- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۷- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۸- گزینه ۱ صحیح است.
- ۲۹- گزینه ۲ صحیح است.
- ۳۰- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳۱- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳۲- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳۳- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳۴- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳۵- گزینه ۱ صحیح است.
- ۳۶- گزینه ۱ صحیح است.
- ۳۷- گزینه ۳ صحیح است.
- ۳۸- گزینه ۱ صحیح است.
- ۳۹- گزینه ۱ صحیح است.
- ۴۰- گزینه ۱ صحیح است.
- ۴۱- گزینه ۱ صحیح است.
- ۴۲- گزینه ۲ صحیح است.
- ۴۳- گزینه ۲ صحیح است.
- ۴۴- گزینه ۴ صحیح است.
- ۴۵- گزینه ۱ صحیح است.
- ۴۶- گزینه ۴ صحیح است.
- ۴۷- گزینه ۱ صحیح است.
- ۴۸- گزینه ۱ صحیح است.
- ۴۹- گزینه ۱ صحیح است.
- ۵۰- گزینه ۱ صحیح است.
- ۵۱- گزینه ۳ صحیح است.
- ۵۲- گزینه ۱ صحیح است.
- ۵۳- گزینه ۲ صحیح است.
- ۵۴- گزینه ۴ صحیح است.
- ۵۵- گزینه ۳ صحیح است.
- ۵۶- گزینه ۴ صحیح است.
- ۵۷- گزینه ۲ صحیح است.
- ۵۸- گزینه ۲ صحیح است.
- ۵۹- گزینه ۳ صحیح است.
- ۶۰- گزینه ۴ صحیح است.
- ۶۱- گزینه ۲ صحیح است.
- ۶۲- گزینه ۲ صحیح است.
- ۶۳- گزینه ۱ صحیح است.
- ۶۴- گزینه ۴ صحیح است.
- ۶۵- گزینه ۱ صحیح است.
- ۶۶- گزینه ۳ صحیح است.
- ۶۷- گزینه ۲ صحیح است.
- ۶۸- گزینه ۱ صحیح است.
- ۶۹- گزینه ۳ صحیح است.
- ۷۰- گزینه ۱ صحیح است.

سؤالات چهارگزینه‌ای فصل اول

- ۱- «کابینه سیاه» نام کدام یک از دولت‌های ایران قبل از شهریور ۱۳۲۰ بود؟ (سراسری ۸۰)
- (۱) فتح الله اکبر (۲) قوام السلطنه (۳) رضا خان سردار سپه (۴) سید ضیاءالدین طباطبایی
- ۲- نویسنده کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» چه شخصی بود؟ (سراسری ۸۱)
- (۱) احمد کسروی (۲) یحیی دولت آبادی (۳) میرزا ملکم خان ناظم الدوله (۴) میرزا محمد ناظم الاسلام کرمانی
- ۳- دومین نایب السلطنه احمدشاه قاجار چه نام داشت؟ (سراسری ۸۳)
- (۱) ناصرالملک (۲) مشیرالدوله (۳) عضدالملک (۴) مؤتمن الملک
- ۴- پس از فتح تهران توسط مجاهدین، محمدعلی شاه به کدام سفارت خارجی پناهنده شد؟ (سراسری ۸۴)
- (۱) انگلیس (۲) روسیه (۳) فرانسه (۴) عثمانی
- ۵- کدام روزنامه نگار در کودتای صغیر در تهران کشته شد؟ (سراسری ۸۵)
- (۱) شیخ احمد روحی (۲) میرزا آقاخان کرمانی (۳) میرزا جهانگیرخان شیرازی (۴) میرزا محمدطاهر قزوینی
- ۶- نخستین خط تلگراف ایران در چه زمانی و از کجا به کجا کشیده شد؟ (سراسری ۸۶)
- (۱) دوره مشروطه بین عمارت شمس العماره و دربار (۲) دوره محمد شاه قاجار بین صاحب قرانیه و دوشان تپه (۳) دوره ناصرالدین شاه از کاخ گلستان به باغ لاله زار (۴) عصر پهلوی اول میان کاخ سعدآباد و کاخ مرمر
- ۷- حکم اجتهادی «لزوم واجب بودن جهاد علیه روس ها» توسط روحانیون در کدام جنگ صادر شد؟
- (سراسری ۸۸ و آزاد ۸۹)
- (۱) جنگ جهانی اول (۲) ایران و روسیه (۳) ایران و عراق (۴) جنگ جهانی دوم
- ۸- قرارداد «رویتر» در دوران صدارت چه کسی منعقد شد؟ (سراسری ۸۸)
- (۱) میرزا حسن خان وثوق الدوله (۲) میرزا آقاخان نوری (۳) میرزا حسن خان مشیرالدوله (۴) میرزا حسین خان سپهسالار
- ۹- هنگام صدور فرمان مشروطیت صدراعظم ایران چه کسی بود؟ (آزاد ۸۲، ۸۴ و ۸۶)
- (۱) عین الدوله (۲) امین السلطان (۳) مشیر الدوله (۴) علاءالدوله
- ۱۰- در عصر کدام پادشاه قاجار، افغانستان و بلوچستان به نفع انگلیس و مرو و بخارا به نفع روسیه از ایران جدا شد؟
- (آزاد ۸۲ و ۸۵)
- (۱) ناصرالدین شاه (۲) محمد علیشاه (۳) مظفرالدین شاه (۴) فتحعلیشاه
- ۱۱- صدراعظم ایران در زمان ترور ناصرالدین شاه چه کسی بود؟ (آزاد ۸۲)
- (۱) میرزا آقاخان نوری (۲) امین السلطان (۳) امین الدوله (۴) میرزا حسین خان سپهسالار

- ۱۲- دولت موقت ملی در جریان جنگ جهانی اول به ریاست چه کسی و در کدام شهر تشکیل شد؟
 (۱) حسن مدرس در قم
 (۲) میرزا نصرالله خان نایینی در اصفهان
 (۳) مخیرالسلطنه هدایت در تهران
 (۴) نظام السلطنه مافی در کرمانشاه
- (آزاد ۸۲)
- ۱۳- رضاخان با چه انگیزه‌ای مساله جمهوری را مطرح کرد؟
 (۱) رسیدن به نخست وزیری
 (۲) تقلید از رژیم ترکیه در زمان آتاتورک
 (۳) مبارزه با مذهب و روحانیت
 (۴) تغییر سلطنت
- (آزاد ۸۲)
- ۱۴- مدت تشکیل کدام نخست وزیر ایران، کابینه سیاه نامیده می‌شود؟
 (۱) قوام السلطنه
 (۲) سید ضیاء طباطبایی
 (۳) مشیر الدوله
 (۴) رضاخان سردار سپه
- (آزاد ۸۳)
- ۱۵- اولین گروه محصلین ایران توسط چه کسی و برای آموختن چه تخصص‌هایی و به کجا اعزام شدند؟
 (۱) میرزا آغاسی - به سن پترزبورگ - برای تحصیل در امور نظامی، طب و ریاضی
 (۲) عباس میرزا - به انگلستان - برای تحصیل در زمینه های ریاضی، طب، اسلحه سازی و فنون طبیعی
 (۳) ادیب الدوله - به فرانسه - برای تحصیل در امور صنایع نظامی و سواره نظام
 (۴) میرزا تقی خان امیر کبیر - به فرانسه - برای تحصیل در امور طب، هندسه و ریاضی
- (آزاد ۸۷)
- ۱۶- تجزیه قطعی «هرات» از ایران در زمان سلطنت چه کسی انجام شد؟
 (۱) فتحعلی شاه
 (۲) ناصرالدین شاه
 (۳) محمدعلی شاه
 (۴) مظفرالدین شاه
- (سراسری ۸۹)
- ۱۷- کدام روزنامه‌نگار در باغشاه تهران توسط عوامل محمدعلی شاه کشته شد؟
 (۱) شیخ احمد روحی
 (۲) میرزا آقاخان کرمانی
 (۳) میرزا محمد طاهر تبریزی
 (۴) میرزا جهانگیرخان شیرازی
- (سراسری ۸۹)
- ۱۸- "کابینه سیاه" نام کدام یک از دولت‌های ایران قبل از شهریور ۱۳۲۰ بود؟
 (۱) فتح الله اکبر
 (۲) قوام السلطنه
 (۳) رضا خان سردار سپه
 (۴) سید ضیاءالدین طباطبایی
- (سراسری ۸۰)
- ۱۹- تغییر رژیم قاجار به پهلوی، در کدام یک از ادوار مجلس شورای ملی اتفاق افتاد؟
 (۱) سوم
 (۲) چهارم
 (۳) پنجم
 (۴) ششم
- (سراسری ۸۳)
- ۲۰- استیضاح سید حسن مدرس در مجلس شورای ملی موجب کنار رفتن کدام نخست‌وزیر شد؟
 (۱) میرزا حسن خان مستوفی
 (۲) سردار سپه
 (۳) میرزا حسن خان وثوق
 (۴) میرزا حسن خان پیرنیا
- (سراسری ۸۹)
- ۲۱- نویسنده کتاب "ایران بین دو انقلاب" چه فردی است؟
 (۱) مهدی بازرگان
 (۲) یرواند آبراهامیان
 (۳) رضا علی قلی
 (۴) احسان طبری
- (سراسری ۷۹)
- ۲۲- کدام یک از روزنامه نگاران ایرانی در باغشاه تهران به دستور عوامل ارتجاع کشته شد؟
 (۱) میرزا علی اکبر دهخدا
 (۲) میرزا جهانگیرخان صوراسرافیل
 (۳) میرزا محمد رضا مساوات
 (۴) میرزا جلیل قلی زاده
- (سراسری ۸۱)
- ۲۳- نویسنده کتاب "تاریخ بیداری ایرانیان" چه شخصی بود؟
 (۱) احمد کسروی
 (۲) یحیی دولت آبادی
 (۳) میرزا ملکم خان ناظم الدوله
 (۴) میرزا محمد ناظم الاسلام کرمانی
- (سراسری ۸۱)
- ۲۴- حزب "ضد تشکیل" در کدام ادوار مجلس شورای ملی تشکیل شد؟
 (۱) مجلس دوم
 (۲) مجلس چهارم
 (۳) مجلس سوم
 (۴) مجلس پنجم
- (سراسری ۸۳)